

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE “KUTADGU BİLİG”İN DEĞERLER
EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Osman GÜNDEŞ

Danışman
Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR

Konya 2021

ÖN SÖZ

Değer, bir toplumun asgari düzeyde yaşayış standartını oluşturan davranış kalıplarının bütünüdür. Bireyin topluluk içinde veya bireysel olarak yaptığı tüm eylemlerin temelinde söz konusu olan o toplumun kabul ettiği standart değerler yatmaktadır. Daha iyi ve istendik-ideal toplum için bir ulusun değerler eğitimine önem vermesi gerekmektedir. Bizler bu konuda bir farkındalık oluşturmak amacıyla; Türk Kültür Tarihi'nin temel taşlarından bir eser olan Reşit Rahmeti Arat'ın "*Bu kitabı okumadan Türk gençliği kurtulamayacaktır*" dediği Kutadgu Bilig'in ve sosyal bilgiler dersi öğretim programının ortak vurgusu olan değerleri incelemekle kalmayıp bu değerleri çalışma kağıtları ile öğrencilere nasıl aktarabiliriz sorunsalı ile alanımıza çeşitlilik getirmeyi hedefledik.

Bu çalışmanın her aşamasında ve karşılaşılan her problemde yanımızda olan değerli hocam, danışmanım Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR'e görüş ve önerilerine daima önem verdiğim bölümümün çok kıymetli hocaları: Prof. Dr. Cemal GÜVEN, Dr. Öğr. Üyesi Ali ÜREMİŞ'e teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Ayrıca aileme bana gösterdikleri anlayış ve sabır için minnettarlığımı sunarım. Onlar olmasa bu çalışma olmazdı, olsa dahi eksik kalırdı.

Osman GÜNDEŞ

KONYA- 2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	İ
İÇİNDEKİLER	İİ
KISALTMALAR	İV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.1.1. Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sayıtlar	4
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar	5
BÖLÜM 2	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTARETÜR BİLGİLERİ	6
2.1. Yusuf Has Hacib	6
2.2. Kutadgu Bilig	7
2.2.1. Kutadgu Bilig’de Kullanılan Dil	8
2.2.2. Kutadgu Bilig’in içeriği	9
2.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler	9
2.4. Alan Yazın	11
3 YÖNTEM	15
3.1. Araştırmanın Modeli	15
3.2. Çalışma Materyalleri	15
3.3. Verilerin Toplanması ve Verilerin Çözümlemesi	15
4 BULGULAR	16
4.1. Birinci Alt Problemlerle İlgili Bulgular	16
4.1.1. Adalet Değeriyle İlgili Bulgular	16
4.1.2. Aile birliğine Önem Verme Değeriyle İlgili Bulgular	17
4.1.3. Barış Değeriyle İlgili Bulgular	17
4.1.4. Bilimsellik Değeriyle İlgili Bulgular	18
4.1.5. Çalışkanlık Değeriyle İlgili Bulgular	20
4.1.6. Dayanışma Değeriyle İlgili Bulgular	21
4.1.7. Duyarlılık Değeriyle İlgili Bulgular	22

4.1.8. Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgular	22
4.1.9. Estetik Değeriyle İlgili Bulgular	23
4.1.10. Eşitlik Değeriyle İlgili Bulgular	24
4.1.11. Sevgi Değeriyle İlgili Bulgular	25
4.1.12. Saygı Değeriyle İlgili Bulgular	25
4.1.13. Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgular	26
4.1.14. Vatanseverlik Değeriyle İlgili Bulgular	28
4.1.15. Yardımseverlik Değeriyle İlgili Bulgular	28
2. İkinci Alt Probleme Dair Bulgular	30
4.2.1. Adalet Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Yöntem	30
4.2.1.1. Adalet Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği	31
4.2.2. Bilimsellik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri	32
4.2.2.1. Bilimsellik Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği	33
4.2.3. Dürüstlük Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri	34
4.2.3.1. Dürüstlük Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği	35
4.2.4. Eşitlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri	36
4.2.4.1. Eşitlik Değerinin Öğrencilere Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği	37
4.2.5. Sorumluluk Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri	38
4.2.5.1. Sorumluluk Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği	39
4.2.6. Yardımseverlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri	40
4.2.6.1. Yardımseverlik Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği	41
5 TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	42
5.1 Tartışma ve Sonuç	43
5.2. Öneriler	44
KAYNAKÇA	45
EKLER	50

KISALTMALAR

Kısaltmalar

b.	:Beyit
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (National Council for the Social Studies)
SBDÖP	:Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
SBÖA	:Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları
TDK	:Türk Dil Kurumu
vb.	:ve benzeri
vd.	:ve diğerleri
YEÜ	:Yazılı Edebi Ürünler
YÖK	:Yüksek Öğretim Kurumu

ÖZET

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE “KUTADGU BİLİG”İN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Osman GÜNDEŞ

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerde yer alma durumunun tespit edilmesi ve sosyal bilgiler dersinde Kutadgu Bilig’in edebi metin olarak kullanılmasına yönelik etkinlik örnekleri sunulmasıdır. Bu çalışma, nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda; sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla kazandırılması beklenen on sekiz değerden on beş tanesinin Kutadgu Bilig içerisinde de yer aldığı görülmüştür. Kutadgu Bilig’in içinde barındırdığı değerlerin, sosyal bilgiler dersinde değer öğretiminde yararlanılabilecek önemli bir kaynak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, Kutadgu Bilig’de ve sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan ortak değerlerden bazılarının ilişkin değer aktarımında kullanılabilecek etkinlik örnekleri sunulmuştur. Araştırma bulgularına dayalı olarak çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değer öğretimi, sosyal bilgiler, kutadgu bilig.

ABSTRACT

Department of Turkish and Social Sciences Education
Social Sciences Education Program
Master Thesis

REVIEW OF "KUTADGU BİLİĞ" IN TERMS OF VALUES EDUCATION IN SOCIAL STUDIES TEACHING Osman GÜNDEŞ

The aim of this study is to determine the status of the values contained in the curriculum of the social studies course in couplets in Kutadgu Bilig and to present examples of activities for the use of Kutadgu bilig as a literary text in the social studies course. This study was carried out by document analysis method from qualitative research techniques. As a result of the study, fifteen of the eighteen values expected to be acquired by the social studies course curriculum were also included in Kutadgu Bilig. It has been concluded that the values contained in Kutadgu Bilig are an important resource that can be used in the teaching of value in the social studies course. In the study, examples of activities that can be used in value transfer related to some of the common values contained in Kutadgu Bilig and the social studies course curriculum were presented. Several recommendations have been made based on research findings.

Keywords: Value teaching, social studies, kutadgu bilig.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlara denir (Kızılcılık ve Erjem, 1994: 99; Bobaroğlu, 2002: 66). Uysal değeri; “*insanın değerini koruyan ve ona değer kazandıran şey*” olarak ifade etmiştir (Uysal, 2003: 52).

Değer kavramı literatürde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bunun nedeni; bu kavramın, ilahiyattan iktisada, psikolojiden sosyolojiye, matematikten felsefeye (Akbaş, 2004) kadar birçok bilim dalının içerisinde bulunmasındandır. Bu çalışmada değer kavramı, “Değer Eğitimcileri”nin kullandıkları anlamda kullanılmıştır. Değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Altınkurt ve Karaköse, 2009; Aydın, 2003; Özensel, 2003). Değerler eğitiminin tarihi gözden geçirildiğinde, değerlerin eğitim öğretimin bir parçası olması gerektiğine dair fikir birliği oluşmaktadır (Aladağ, 2012).

Değerler eğitiminin insanı iyi olana ve doğruya yöneltmesi sebebiyle özellikle son yıllarda eğitim öğretim programlarında değerler eğitime daha fazla yer verildiği görülmektedir (MEB, 2018: 3). İnal, eğitimin işlevlerinden birinin de toplumca benimsenmiş ve meşru görülen değerlerin aktarılmasına katkı sağlamak olduğunu savunmuştur (İnal, 2004). Aile, okul, öğretmenler hatta edebi eserler değerler eğitiminde önemli birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgen, 2018). Sosyal bilgiler dersi de aslında bir değer eğitimi dersidir. Çünkü tarihsel bir içeriğe sahip olması, farklı kültürleri ve yaşam hikâyelerini anlatması yönüyle değerlerin aktarılması bakımından önemlidir. Sosyal bilgiler dersinin çok disiplinli olması da değer öğretimi bakımından bir zenginlik sayılabilir (Kan, 2010).

Değerler eğitimi sayesinde öğrencilere popüler kültürün dışında yer alan Türk Kültürüne ait öz değerler bilgisinin sunulması ve bu birikimler ışığında öğrencilerin kararlar almaları sağlanabilir.

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi,

problem cümlesi, alt problemler belli başlı tanımlar ile araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiştir.

1.1 Problem Durumu

Toplumlar bir yandan değişim ve gelişime açık olurken, diğer yandan da öz kültürlerini korumak ve gelecek nesillere aktarmak endişesi içerisinde. Bu açıdan değer ve değerler eğitimi 21. yüzyıl da çok büyük öneme sahiptir. Düzenli ve istikrarlı bir toplumsal yapının devamlılığı için fertlerin ortak değerlere sahip olmaları gerekmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Bu nedenle eğitim sistemine, okullara ve öğretmenlere değer aktarımı konusunda büyük görevler düşmektedir.

1739 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Temel Kanunu'nda da değerler üzerinde önemle durulmuş: “*Milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren*” kişilerin yetiştirilmesinin önemine değinilmiştir (MEB, 1973: 5101, 5103). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı [SBDÖP]'da ise değerler konusu daha spesifik olarak ele alınmış ve değerler MEB tarafından şu biçimde tanımlanmıştır:

“Öğretim programının perspektifini oluşturan ilkeler toplamı olan değerlerimizin, kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içerisinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır” (2018: 3).

Edebi eserler de değerlerin oluşmasında ve gelecek nesillere taşınmasında önemlidir. Yazar, içinden çıkıp geldiği milletin değerlerini eserinde yansıtır, okuyucu da bu değerleri okuyarak öğrenir, edinir. Genç nesillere sunulacak metinlerin ait olduğu milletin kültürünün bir parçası olması ve o milletin değerlerini yansıtması çok önemlidir. Çünkü bireylerin, bu değerlerle davranışları tutarlılık kazanacak ve kişiliği gelişecek ve sağlam bir karaktere sahip olacaktır (Kavcar, 1999). SBDÖP'de değerlerin yazılı edebi ürünler (YEÜ) aracılığıyla aktarılmasına önem vermiş olup, ders esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar kısmında: “efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, gibi türlerden yararlanılarak sosyal bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihi roman,

hikaye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebi ürünler okumaya teşvik edilmelidir..” (MEB, 2018: 9) denilerek yazılı edebi ürünlerin sosyal bilgiler dersi için önemi vurgulanmıştır. Mc Gowan ve Guzzetti de (1991): “*Edebi ürünler, sosyal bilgiler dersi kapsamına giren kavramların canlı örneklerini öğrenciye sunmaktadır. Ayrıca sanatsal yönleri bulunduğu için okuyanı sarmaktadır.*” (Aktaran Dolmaz, 2018: 2) yorumunda bulunarak, yazılı ve sözlü edebi materyallerin sosyal bilgilerde kullanımını tavsiye etmiştir. Değer öğretimiyle ilgili önemli bir kaynak olan ve Türk Edebiyat Tarihi’nde önemli bir yere sahip olan Kutadgu Bilig, değerlerin oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir kaynak görevi görecektir. Genç nesillerin, içerisinde kültürümüze aykırı unsurlar barındıran yabancı kaynaklardan beslenmesi yerine kendi öz kültürümüze ait eserlerin öğretilerinden yararlanması, Türk Milli Eğitimi’nin temel amaçları içerisinde yer alan¹ amacı gerçekleştirmelerine yardımcı olacaktır.

Türk Edebiyatı’nın ve Türk Kültürü’nün temel eserlerinden olan Kutadgu Bilig, üzerinde pek çok araştırma yapılan önemli bir yapıttır. Ancak yapılan alanyazın taramasında, değerler eğitimi açısından önemli bir yere sahip olan sosyal bilgiler dersinin 5, 6 ve 7. sınıflarında öğrenciye aktarılması hedeflenen değerlerin ele alınmasında Kutadgu Bilig’den yararlanılmadığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın alana katkı sunması beklenmektedir. Bu açıdan araştırmanın problem cümlesini "Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerle aktarımının tespiti” oluşturmaktadır.

1.1.1. Alt Problemler

1. Kutadgu Bilig’de ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan ortak değerler nelerdir?
2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler öğrencilere Kutadgu Bilig’e dayalı olarak nasıl aktarılabilir?

1.2 . Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerde yer alma durumunun tespit edilmesi ve

¹ “Kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak..” (MEB, 1983: 5102).

sosyal bilgiler dersinde Kutadgu Bilig'in edebi metin olarak kullanılmasına yönelik etkinlik örnekleri sunulmasıdır. Edebi materyallerin sosyal bilgiler dersinde kullanılması SBDÖP'de (MEB, 2018) belirtilmiştir. Ayrıca bu konuda yapılan çalışmalar (Otluoğlu ve Öztürk, 2003; Dağ ve Erdem, 2017) da sosyal bilgiler dersi için yazılı edebi ürünlerin önemini ortaya koyacak niteliktedir. Kutadgu Bilig'de geçen beyitlerin, sosyal bilgiler dersinde kullanılabilirliği ile ilgili alan yazın tarandığında ise herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türk Kültürünün ana kaynaklarından olan bu eserin sosyal bilgiler öğretimine değer aktarımı bakımından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3 Araştırmanın Önemi

Küreselleşen dünyada milli birlik ve dayanışmanın giderek azalması insanların bireyselleşerek toplumdaki uzaklaşması, beraberinde toplumsal değerlerin giderek deforme olması, çatışma kültürü ve bencilliğin artması karşısında “değerler eğitiminin” önemi açıkça ortadadır (Aladağ, 2009). Sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan edebi materyallerin çeşitliliği (Kaymakçı, 2013) oldukça fazladır. Öztürk, Keskin ve Otluoğlu (2012) sosyal bilgiler dersinde edebi ürünlerin kullanılmasının amaçlarından birinin öğrencilerde okuma-anlama becerisinin geliştirmek olduğunu belirtmiştir. Kutadgu Bilig'den ise faydalanılarak yapılan çalışmalar; “hak, adalet, sorumluluk” (Çakmak, 2019) gibi daha sınırlı değerlerin incelenmesinden oluşmuştur. Sosyal bilgiler dersinde de değerler eğitimi açısından oldukça önemli olan Kutadgu Bilig'den daha etkin bir şekilde faydalanılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim, araştırmacı öğretmen olarak görev yaptığı okulda sosyal bilgiler dersinde değer öğretimi amaçlı Kutadgu Bilig'den yararlanmış, öğrencilerden anlamlı dönütler almıştır.

1.4 Sayıtlar

Reşit Rahmeti Arat'ın, Yusuf Has Hacib'in yazdığı “Kutadgu Bilig” adlı eseri tam ve doğru bir şekilde günümüz Türkçesine çevirdiği varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Kutadgu Bilig'de yer alan değerlerin değerler eğitiminde kullanımı incelenmiştir. 4. sınıfta verilmesi gereken değerler çalışmaya dahil edilmemiştir.

1.6 Tanımlar

Sosyal bilgiler: Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan, insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ders programı (Bilgili; 2013; Karaca, 2017).

Değer: Halstead ve Taylor'a göre, davranışlara rehberlik eden genel ilkeler ve temel inançlardır. Değerler aynı zamanda eylemlerin iyi olup olmadıklarını yargılamamıza olanak tanıyan standartlardır (Aktaran Balcı & Yelken, 2013: 196).

Kutadgu Bilig: “Kutadgu Bilig (kut+ad-gu bil-i-g “mesut olma bilgisi”), insana her iki dünyada saadete ermek için takip edilecek yolu göstermek amacıyla kaleme alınmış bir eser olup insan hayatının anlamını tahlil ederek onun cemiyet ve dolayısıyla devlet içindeki görevlerini belirleyen bir hayat felsefesi sistemidir” (Kaçalın, 2002: 479).

Değerler Eğitimi: Değerler eğitimi ahlaki, manevi, sosyal ve kültürel eğitim; dini eğitim; kişisel ve sosyal eğitim; program ötesi temalar, özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; çok kültürcü/ırkçı-karşıtı eğitim; manevi özen; okul etiği; geniş toplum bağlantıları; programa ek etkinlikler; ortak ibadet/toplantı; öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak program deneyimlerinin bir sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terim şeklinde tanımlanabilir (Slater 2002; Aktaran Keskin, 2008).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR BİLGİLERİ

2.1. Yusuf Has Hacib

Yusuf Has Hacib, İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edildiği ilk dönemi temsil edip döneminin önemli şairi ve düşünürü olmasına rağmen hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Onunla ilgili bilgiler ise daha çok Kutadgu Bilig içerisinde geçen bazı beyitler ve başkaları tarafından sonradan eserin başına ilave edilen mukaddimelerden elde edilenlerden ibarettir (Kaçalın, 2002).

Yusuf Has Hacib'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eserdeki bazı beyitlerden hareketle müellifin doğum yılının 1019 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir (Kaya, 2017; Yusuf Has Hacib, 2018).

Eserinin mukaddime bölümünden anlaşıldığı üzere Yusuf'un eserini Balasagun'da yazmaya başlayıp üzerinde on sekiz ay uğraştığı ve Kaşgar'da tamamladığı görülmektedir. Eserini Kaşgar'da bulunan Karahanlı Hükümdarı Uluğ Buğra Han'a sunmuştur. Uluğ Buğra Han'da ona "reaya ve hükümdar arasındaki aracı" anlamına gelen "Hacib" unvanını vermiştir (Köprülü, 1995).

Yusuf Has Hacib, Türk dilinin inceliklerini ve Türk yazı dilini çok iyi bilen toplumbilimci ve kültür tarihçiliği yönleri de olan bir şahsiyettir (İnan, 1970; Arat, 2018). Kutadgu Bilig ise; dil bilimci, toplum bilimci, kültür tarihçilerinin de üzerinde çalışabileceği zengin bir içeriğe sahiptir (Arat, 2018).

Yukarıda yer alan beyitlerden de anlaşılacağı üzere Yusuf Has Hacib "Hünerli, fazilet ve meziyet sahibi, takva ehli ve doğru söz söyleyen, asil bir soydan gelen, temiz bir insan" olarak kendisi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca 365 b. "*Elli yaşım bana elini değdirdi; kuzgun tüyü gibi olan başımı kuğu tüyüne çevirdi*" beyitinden yola çıkıp eseri yazmaya başladığında elli yaşında olduğu düşünülür ve üzerinde on sekiz ay uğraştığı hatırlanırsa doğum tarihinin 1018/1019 olması gerekmektedir. Fakat eserin sonlarına doğru müellif uzun yaşadığını ima etmişse de ölüm tarihi ve yeri hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ayrıca Yusuf eserde kendi adından sadece 6627 b'te bahsetmiştir (Yusuf Has Hacib, 2018: 1087).

2.2. Kutadgu Bilig

Kutadgu Bilig, ‘‘Siyasetname’’ türünde yazılan bir eser olsa da zengin içeriği ve barındırdığı değerlerle Türk ve Dünya tarihi bakımından ele alınabilecek en önemli kaynaklardandır ( phar, 2019;  nalcık, 2017). Kutadgu Bilig’i günümüz Türkçesine  eviren Arat (2018: 34) eser hakkında ‘‘ ok kıymetli bilgileri ve hakimlerin sözleriyle doğrulanmış birçok fikri içeren, çok faydalı ve hiçbir zararı olmayan ‘aziz’ bir kitaptır. Bu kitap herkesin işine yaradığı gibi, özellikle hükümdarlara memleket idaresi için gereklidir’’ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Kutadgu Bilig, XI. yüzyılda Karahanlı Devleti döneminde Balasagunlu Yusuf tarafından kaleme alınan 6645 beyitlik manzum bir eserdir. İlk Türk-İslam eseri olarak kabul edilir (Dilaçar, 1995). Nitekim bu eser 462 (1069) yılında Kaşgar’da tamamlanmış ve Yusuf Has Hacib tarafından Karahanlı hükümdarı Uluğ Buğra Han’a takdim edilmiştir.

Bu güne kadar  c nüshası bulunmuştur. Ancak bu nüshaların eserin yazıldığı dönemin sonrasında ve kopyalarından çoğaltıldığı bilinmektedir. Uygur harfleri ile yazılmış olan Herat nüshası (Viyana Nüshası) 1439 yılında Herat’ta kopyalanarak Tokat’a ve daha sonra 1474 yılında İstanbul’a getirilmiş ve burada ünlü tarih i Hammer tarafından satın alınarak Viyana Saray Kitaplığı’na verilmiştir. Viyana nüshası bilim dünyasında bilinen ilk nüsha olduğundan eser ile ilgili çalışmalarda esas alınmıştır ( zcan, 2019; Arat, 2018). Arap harfleri ile yazılan ve Kahire’de bulunan Kral Kitaplığı’ndaki Mısır Nüshası’nın ise yazıldığı tarih hakkında kesin bir bilginin olmadığı ileri sürülmektedir. Hıdiv Kütüphanesinin o dönemi’nde müdürü olan Alman bilgin Moritz tarafından (1896) tesadüfen bulunmuştur (Arat, 2018).

Eserin en önemli nüshası olarak görülen Fergana Nüshası’nın ise XIII. yüzyıla ait olduğu ve mevcut nüshalar arasında en eskisi olduğu düşünülmektedir. Bu nüshanın kim tarafından nerede, ne zaman ve kim için yazıldığı bilinmemektedir ve nüshanın baş ve son kısımlarında eksik beyitler vardır (Arat, 2018). Bu  c nüshanın Türklerin egemen olduğu coğrafyalarda bulunması, o dönemlerde Kutadgu Bilig’in Türk Dünyası’na ne kadar yayılmış olduğunu göstermektedir ( z elik, 2004).

Eserin mütercimi Reşit Rahmeti Arat eserin “kutlu ve mesut olma” manasına geldiğini ve “insana her iki dünyada da saadete erişmek için izlenmesi gereken yolu göstermek amacıyla kaleme alındığını” ifade etmektedir (Kafesoğlu, 1980). Eserde geçen kavramlar ve bu kavramlarla ilgili kahramanlar (Dilaçar; 2003) şu şekildedir;

Tablo: 2.2.1. Kutadgu Bilig’de geçen karakterlerin unvanları, isimleri ve karşıladıkları anlamları.

Unvan	İsim	Anlamı
Hükümdar	Küntoğdu	Doğruluk
Vezir	Ay Toldı	Saadet-İstikbal
Vezirin Oğlu	Ögdülmüş	Akıl-Bilgelik
Vezirin Akrabası	Odgurmuş	Hayatın Sonu

Kutadgu Bilig’in genel çerçevede cereyan eden konusu ise; Hükümdar, vezir, vezirin oğlu ve vezirin aile dostu arasında gerçekleşen tavsiye-öğüt şeklindeki konuşmalardan ibarettir (Levend, 1969).

Özetle ana temanın “*ideal insan*” olduğu bu eserin (Arat, 2018: 29) içeriğini oluşturan konular ve eserde ele alınan değerler siyaset bilimcilerden ziyade sosyal bilimciler tarafından da incelenmelidir (Arsal, 1947). Böylelikle hayatımızın akışını düzenleyen değerlerimiz ve eğitim programlarının belirlediği değerlerin geçmişimizde üzerinde durulan değerlerle ne ölçüde benzediği hakkında fikir sahibi olunabilir.

2.2.1 Kutadgu Bilig’de Kullanılan Dil

Mesnevi tarzında kaleme alınan bu kitabın yazıldığı lehçe, Karahanlı Devleti’nin resmi dili olan Hakaniye Türkçesi olup eserde yüz yirmi tane Arapça-Farsça kelimeye rastlanılmıştır. Eserde kullanılan dil hakkında Yusuf Has Hacib;

73 b. “*Arapça ve Farsça kitaplar çoktur, bizim dilimizde bütün hikmetleri toplayan yalnız budur.*”

75 b. “*Bu Türkçe beyitleri senin için tanzim ettim ey okuyucu, okurken unutma bana dua et.*” (Yusuf Has Hacib, 2018: 83) diyerek açık net bir şekilde eserde kullanılan dilin Türkçe olduğunu belirtmiştir. Hatta İnan’ın da ifade ettiği gibi dini izlerin çok belirgin olduğu bu eserde Arapça “*Allah*” lafzı geçmemektedir çok seyrek olarak Arapça “*Rab*” geçmektedir eserin kendisinde genel kullanım olarak Türkçe “*Tanrı Teala*” (İnan, 1970: 44) kavramının kullanılmasının tercihi de eserin dilinin Türkçe olduğunun göstergesidir.

2.2.2 Kutadgu Bilig'in içeriği

Kutadgu Bilig'in içeriğinde yer alan seksen iki bölüm ise şunlardır;

Tanrı'nın, Muhammed Mustafa'nın, ilk dört halifenin, dönemin hükümdarının övülmesi. Burçlar hakkında bilgi verilmesi, dilin önemi, insanlara karşı saygılı olmanın önemi, yazarın kendi özrünü söylemesi, kitabın adının nereden geldiğini anlatması, karakterlerin karşılıklı konuşmaları, bazı devlet görevlilerinde bulunması gereken özelliklerin neler olduğu, dünyada mutlu olmak için gerekli olan özelliklerin neler olduğu şeklindedir (Arat, 2018).

2.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler

Giriş kısmında önemi vurgulanan değerlerin eğitim yoluyla verilmesinin gerekliliği üzerine MEB de durmuştur. 2018 yılında yenilenen SBDÖP'da bu konu üzerine ayrı bir başlık açılmış olup; "değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. "Eğitim programı"; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır" (MEB, 2018: 4) denilerek önemle bu konu üzerinde durulmuştur. Vurgulanan bu

bölümde ise dikkatin esas çekilmesi gereken yer değerlerin “bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu” olarak görülmesidir. 1739 Sayılı MEB Temel Kanunu’nda da değerlerle ilgili olarak; “Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milleti’nin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” (MEB, 1983: 5102) hedeflenmiştir.

2.3.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerler

Adalet	Dürüstlük
Aile Birliğine Önem Verme	Estetik
Bağımsızlık	Eşitlik
Barış	Özgürlük
Bilimsellik	Saygı
Çalışkanlık	Sevgi
Dayanışma	Sorumluluk
Duyarlılık	Tasarruf
Vatanseverlik	Yardımseverlik

2.4. Alan Yazın

Literatür incelemeleri esnasında görülen Kutadgu Bilig'in sosyal bilgiler dersinde değerler eğitime yönelik kullanımına ilişkin yapılan bilimsel çalışmalar şunlardır;

Özçelik (2004) tarafından yapılan; “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Siyasetnamelerin Yeri ve Önemi (Kutadgu Bilig ve Siyerul-Müluk örnekleri)” adlı çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak onaylanmıştır. Özçelik bu çalışmada; Siyasetnamelerin sosyal bilgilerde kullanımının önemini vurgulamış fakat Siyasetnamelerin sosyal bilgiler dersi içerisinde hangi öğretim yöntemi ve tekniğinin kullanılarak anlatılması gerektiğini belirtmemiştir.

Acındı (2006) çalışmada; “Siyasetname ve Kutadgu Bilig’de Halk Anlayışı” adlı çalışma Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. Acındı, çalışmada; Türklerde devlet anlayışı ve bunun sonucu olarak da devletin halka, halkın da devlete karşı sorumluluklarını incelemiştir.

Fındık (2014) tarafından yapılan; “Siyasi Etik ve Kutadgu Bilig” adlı çalışma Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır. Fındık, çalışmada Kutadgu Bilig’de yer alan yöneticilerin sahip olması istenen özellikler ve onlara verilen öğütlerden siyasi etik değerlere ulaşarak çözümler yapmıştır.

Bozkırlı (2015) tarafından; “Kutadgu Bilig’deki Eğitsel Ögelerin Tespiti ve Bu Ögelere Yönelik Türkçe Öğretmeni Adaylarının Görüşlerinin İncelenmesi” adlı çalışma Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak çalışılmıştır. Bozkırlı çalışmada; Kutadgu Bilig’de eğitsel içerikli beyitlerin birçoğunun çağdaş eğitim anlayışında karşılığının bulunduğu ve bu görüşlerin özellikle gelişim psikolojisi ve öğrenme psikolojisi içinde değerlendirilebileceği; Yusuf Has Hacib’in dile getirdiği eğitsel görüşlere Türkçe öğretmeni adaylarının büyük oranda katıldığı ve birçok görüşün bugün hâlâ geçerliliğini koruduğu sonucuna ulaşmıştır.

Birkan (2017) tarafından yapılan; “Kutadgu Bilig’de Değerler Öğretimi”

adlı çalışma İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır. Birkan, bu çalışmada Kutadgu Bilig'de yer alan değerler ile bu değerlerin öğretiminde yazarın eserini oluştururken kullandığı yöntem ve teknikleri tespit etmiştir.

Tezcan (2019) tarafından yapılan; “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kutadgu Bilig: Adalet, Hak ve Sorumluluk Değerleri Bakımından Değerlendirme ve Öğretmen Görüşleri” adlı başlıkla tarafından çalışılmıştır. Çalışmasının amacı ise “sosyal bilgiler öğretiminde yer alan hak, adalet ve sorumluluk değerleri açısından Kutadgu Bilig’i incelemek ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu konuya ilişkin görüşlerini ortaya koymak” olarak belirtilmiştir. Bu çalışmanın esasını; SBDÖP’de yer alan değerlerin daha spesifik olarak ele alınıp, öğretmenlerin Kutadgu Bilig’in değer aktarımında kullanılabilirliği hakkındaki görüşleri oluşturmuştur.

İp̄har (2019) tarafından “Kutadgu Bilig ve Siyasetnamede Adalet Anlayışı” adlı çalışma yapılmıştır. İp̄har bu çalışmasında; Kutadgu Bilig’i ve Nizamülmülk’ün Siyasetnamesi’ni genel hatlarıyla inceleyerek bu eserlerin “Adalet” kavramına ilişkin görüşlerini incelemeye çalışmıştır.

Hitit Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda, Bilgen (2019) tarafından hazırlanan; “Değerler Eğitimi Açısından Kutadgu Bilig” adlı çalışma mevcuttur. Bu çalışmada Bilgen; Kutadgu Bilig’i din ve değer eğitimi açısından ele almıştır. Yusuf Has Hacib’in eserini oluştururken kullandığı yöntemleri tespit etmeye çalışmış, bu yöntemlerin bugünde aktif olarak eğitim-öğretimde kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Bilgen, Kutadgu Bilig gibi zengin içerikli bir eserin oluşturulmasında kullanılan yöntemleri ise az sayıda tespit etmiştir.

Yukarıda verilen tez adlarından da anlaşılabilceği gibi sosyal bilgiler dersi gibi zengin içeriğe sahip ve derin anlamlar barındıran bir dersin yine kendisi kadar zengin bir eserle tam olarak çalışılmamış olması alan yazın için büyük bir boşluktur. Daha önce çalışılan bu tezlerin içeriği ve genel sorunsalı incelendiğinde eserin siyaset bilimi içerisinde işlenen değerlerden oluştuğu okuyucu tarafından anlaşılabilir. Fakat Kutadgu Bilig’de eserin hemen her beytinde hak, adalet vb. gibi beyitler görölse de satır aralarında ve eserin ruhunda daha farklı yönlerinin de olduğu ortadadır.

Değerler eğitimi hakkında ise oldukça farklı görüşler olsa da hemen hepsinin

ortak yanı bir toplumun benimsemiş olduğu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasının önemli olduğudur (Tozlu, 1992). Çocukların kişisel, pedagojik, ailesel kısaca maddi ve manevi özellikleri dikkate alınarak değer öğretimi yaklaşımlarından en uygun olanı seçilerek değerın kazandırılmasına çalışılması gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersi de toplum içerikli bir ders olması nedeniyle değerlerin aktarılması bakımından önemli bir yere sahiptir (Kan, 2010). Nitekim sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere iyi insan ve iyi vatandaş olmalarını sağlayacak bilgi, beceri, tutum kazandırma hedefi olan eğitimin değerlerle şekillenmiş olması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler dersi, diğer derslere göre hayata daha yakındır ve insan merkezlidir. Sosyal bilgiler dersi içerik ve yapısı nedeniyle hem sözlü hem de yazılı edebi ürünlerden yararlanabilecek bir ders programıdır. Bu hususta MEB’de SBDÖP’de “Ders Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar” kısmında öğretmenleri edebi ürünleri ders esnasında kullanmaya yöneltmiştir (MEB, 2018). Sosyal bilgiler dersinde kullanılacak edebi ürünler ise; efsaneler, destanlar, masallar, bilmeceleler, atasözleri, şiirler (halk şiirleri, epik, lirik, dramatik, didaktik ve pastoral şiirler) halk hikayeleri, maniler, alkış-kargış, menakibnameler, gazavatnameler, öyküler, tarihi romanlar, gezi yazıları, keşifler, denemeler, makaleleler, fıkralar, belgeseller, biyografiler, biyografik romanlar, monografiler, söylevleler, anılar, mektuplar, fabllar, mizahi kitaplar, atlaslar, ansiklopediler, gazete ve dergiler (Dolmaz, 2018; Öztürk ve Otluoğlu, 2003; MEB, 2018) olarak sayılabilir.

. Sözlü-yazılı edebi materyallerin kullanımı yalnızca Türkçe veya edebiyat derslerine özgü olmayıp hayatla iç içe olan sosyal bilgiler dersinde de materyal olarak kullanılabilir (Erdem ve Dağ; 2017). Yine edebiyat ile ilişkili olarak sosyal bilgiler dersi içerisinde edebi ürünlerin kullanılması gerektiği sonucuna ulaşan çalışmalar (İbret vd, 2017; Kandemir ve Torun, 2020; Kolaç ve Özer, 2018, Er vd, 2016; Beldağ ve Aktaş, 2016; Cengelci ve Eryılmaz, 2018; Avaroğulları ve Ayılmazdır, 2017; Çepni vd, 2019) yapılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise; seçilen materyallerin milli-manevi değerleri bünyesinde barındırması veya en azından benimsetilmesi gereken değerlere aykırı olmaması hususudur (Aslan, 2009). Değer aktarımından başka sosyal bilgiler öğretiminde edebi materyal kullanımı; “empatik düşünme alışkanlığını geliştirir, karakter eğitime katkıda bulunur, ideal bir

sosyalleşme aracılığı görevini üstlenir, kavramların keşfinde, örgütleme, rehberlik ve zenginleştirmede yardımcı olur, kavramları daha iyi anlayabilmesinin ön şartı olan kelime dağarcığını geliştirir” (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 43, 45). Sosyal bilgiler dersinin tarihsel boyutu, diğer disiplinler ile yakınlığı dikkate alınırsa değer aktarımında sosyal bilgiler dersinden yararlanılabilecektir (Sağlam ve Genç, 2015). Edebi ürünler milletlerin hafızalarıdır. Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştiren edebi ürünlerin değerlerin aktarımında da önemli bir rolü vardır (Mindivanlı-Küçük vd., 2012: 9). Yine edebi metinlerin kültür ve değer aktarımında sosyal bilgiler dersi içerisinde önemine işaret eden çalışmalar (Kolaç ve Özler, 2018; Gevenç, 2014; Gülüm ve Ulusoy, 2008) mevcuttur. Bir çok bilim dalıyla ilişkili olan sosyal bilgiler dersi yapılan çalışmalardan da anlaşılabilceği üzere edebiyat ile de ilişkilidir. Sosyal bilgiler dersinin amacına hizmet eden belirli kriterleri karşılayan edebi materyallerden bu ders içerisinde yararlanılabilir (Akengin ve Beşir Demir, 2014; Kaymakçı, 2010). Literatür taraması sonucu sosyal bilgiler dersinde yazılı edebi ürünlerin kullanılmasına yönelik oldukça fazla çalışmaya rastlanılmıştır. Çalışmamızla ilgili, yüksek lisans tezleri ve doktora tezleri mevcuttur. Ancak bu çalışmalar Kutadgu Bilig’i daha çok siyasetname olarak görüp yapılan çalışmalardır. Kutadgu Bilig’in eğitsel öğelerine ilişkin yapılan çalışmaların oldukça spesifik bir şekilde incelendiği görülmüştür. Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerin, sosyal bilgiler dersinde aktarılması hedeflenen değerlerin kullanılmasına ilişkin herhangi bir çalışma görülmemiştir. Kutadgu Bilig ile SBDÖP’de yer alan ortak değerlerin öğrencilere aktarılmasına dair etkinlik örnekleriyle alanyazında belirtilen çalışmalar ile benzer şekilde literatüre katkı yapması beklenmektedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

3.1 Araştırmanın Modeli

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Araştırmada izlenen aşamalar; (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğin kontrol edilmesi, (3) dokümanların anlaşılması, (4) verinin analiz edilmesi ve (5) verinin kullanılması şeklindedir. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu anlamda doküman incelemesi, araştırmacıya, zaman ve para tasarrufu anlamında katkıda bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

3.2 Çalışma Materyalleri

Bu çalışmada, çalışma materyali olarak Yusuf Has Hacib'in yazdığı "Kutadgu Bilig" adlı eser Reşit Rahmeti Arat'ın çevirisi temel alınarak incelenmiştir. Ayrıca 2018 yılında yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 5, 6, 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ve ilgili tüm materyaller incelenmiştir. Reşit Rahmeti ARAT'ın çevirisi olan Kabalcı yayınlarına ait nüsha İş Bankası yayınları Hasan Ali Yücel klasiklerinden Ayşegül ÇAKAN'ın çevirisi ile karşılaştırılarak orijinalliği kontrol edilmiştir.

3.3 Verilerin Toplanması ve Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir. Betimsel analiz tekniğinin, daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde verilerin özetlenme ve yorumlanmasına imkân vermesi, veri kaynaklarından doğrudan alıntılara fırsat vermesi ve veriler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini irdelemeye olanak tanimasından dolayı çalışmada bu tekniğin kullanılması tercih edilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Birinci Alt Problemle İlgili Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi "Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Kutadgu Bilig'de yer alan ortak değerler nelerdir?" şeklindedir. Bu probleme cevap bulmak için yapılan çalışma sonucunda ortak değerlerin olduğu görülmüştür. Ulaşılan bulgular alt başlıklar halinde aşağıda sunulmuştur.

4.1.1 Adalet Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte; "Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, töre, hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları, herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk" (Yıldız, 2016: 7) anlamlarına gelen adalet kavramı şüphesiz bir toplumun varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürmesi için önem vermesi gereken bir kavramdır. Bu değer SBDÖP'de ve Kutadgu Bilig'de ortak bir değer olarak yer almıştır. Aşağıda Kutadgu Bilig'de adalet değerinin yer aldığı beyitler yer almaktadır.

"..Hak arayan kişinin işini uzatmam,

Kanun karşısında benim için hepsi birdir, (Yusuf Has Hacib, 2018: 223)

Hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulmaz" (2018; 221).

"Adaletten ayrılma, ve halk üzerinden zulmü kaldır" (2018, 319)

"Adaletle iş gör.." (2018; 323).

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere; yöneticilerin adaleti kendilerine şiar edinmelerinin gerektiği belirtilip, kayırmacılık, haksızlık, zulüm gibi adaletsizliğe yol açan uygulamaların olmamasının önemi vurgulanmıştır. SBDÖP'de adalet değeri kök değer olarak kabul edilmiştir. Kök değerler şunlardır; "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk,

vatanseverlik, yardımseverlik değerleri öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (MEB, 2018: 3). SBDÖP’de adalet değeri, kök değerlerden sayılmış olup diğer değerlerle beraber aktarılması gerektiğinden doğrudan hiçbir öğrenme alanı içerisinde değerlendirilememektedir.

4.1.2. Aile birliğine Önem Verme Değeriyle İlgili Bulgular

Aile, aralarında evlilik ve kan bağı bulunan, koca, karı, çocuklar, kardeşler vb.nin oluşturduğu, toplum içindeki en küçük yapıdır (Ege, 2017). Aynı zamanda sosyal, psikolojik, toplumsal fonksiyonları vardır. Değerlerin ise bireye ilk aktarıldığı yer olması bakımından ailenin rolü oldukça önemlidir.

Aşağıda Kutadgu Bilig’de aile birliğine önem verme değerinin yer aldığı beyitler verilmiştir.

”Sen benim gözümün nuruydun (Yusuf Has Hacib, 2018: 279)

“ Tek düşüncem sensin, bu endişeyle gidiyorum;

Sen bugün küçük yaşta bensiz kalıyorsun”

“Benden sonra ne olacaksın;

Bundan başka düşüncem yoktur” (2018: 287).

Yukarıda da görüldüğü üzere Kutadgu Bilig’de aile birliğine önem verme değeriyle ilgili olarak; baba ve oğulun birbirleri için ölümü göze almaları, eşe dosta iyi muamele edilip zor günlerinde onların yanlarında olmalarının gerekliliği vurgulanmıştır. SBDÖP’de ise bu değer aile bağlarının kuvvetli olması gerektiği şeklindedir.

4.1.3. Barış Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte; “*Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam*” (Yıldız, 2016: 29) anlamına gelen barış kavramı ve Kutadgu Bilig’de geçen ilgili kavram birbirlerine yakın anlamda kullanılmıştır. Aşağıda barış değeriyle ilgili Kutadgu Bilig’de geçen beyitlere yer verilmiştir.

“Eğer kazanmak için imkan bulamazsan, Elçi göndererek barış yapmaya çalış.”

“Sözle oyala, barış yap, kendini koru” (Yusuf Has Hacib, 2018: 459).

“Anlaşmak imkanı varsa onunla anlaş” (2018: 198).

“Fayda, zarar için, düşman olursa,

Fayda ona kalsın, barış onunla” (2018: 342).

Barış değeri Kutadgu Bilig’de; savaş sonrası yapılan antlaşmaları, kişiyle düşmanlık yolundan önce barış içinde yaşamının önemini vurgulamıştır (MEB, 2018: 24). SBDÖP’de bu değer; ulusal ve evrensel toplumsal barışın sağlanmasıdır. Bu nedenle bu değer her ne kadar her iki kaynakta da aynı ifade edilmişse de anlam olarak biraz farklılık göstermektedir.

4.1.4 Bilimsellik Değeriyle İlgili Bulgular

“Bilimsellik” kavramı Türkçe sözlükte “*Bilime dayanan, bilimle ilgili olan*” (Yıldız, 2016: 37) anlamında kullanılmıştır. Bilimsellik değeri Kutadgu Bilig’de “akıl, ilim” gibi benzer kavramlarla da temsil olunmuştur.

Kutadgu Bilig’de bilimsellik değeriyle ilgili beyitler ise aşağıda sunulmuştur.

“Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir;

Bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.

Kişi akıl ile yükselir, bilgi ile büyür” (Yusuf Has Hacib, 2018: 135).

“Bilgisiz insan, şüphesiz kördür;

Yürü, ey bilgisiz, bilgiden payını al” (2018: 119).

“Akılsız kişi bir avuç balçık gibidir”.

Akıl olursa, insan olsa olsa asil insan olur;

Bilgi olursa, insan yapsa yapsa beylik yapar” (2018: 137).

“Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir” (2018: 139).

“Bilgiyi büyük bil ve anlayışı ulu” (Yusuf Has Hacib, 2018: 115).

“Bilginin manasını bil; bak bilgi ne der:

Bilgiyi bilen insandan hastalık uzaklaşır” (2018: 117).

“Bilgi sahibi pek azdır; bilgisizlerse çoktur” (2018: 123).

“Bilgisiz başköşede yer bulursa,

Başköşe eşik ve eşik de başköşe sayılır”(2018: 131).

“Akılsız kişiler hayvan sürüsüne benzerler” (2018: 183).

Eğer bir bilgeye eşikte bir yer rastlarsa,

O eşik başköşeden daha iyi ve yüksek olur” (2018: 131).

“Bey bilgili, akıllı ve zeki olmalıdır” (2018: 403).

“Bak, iki türlü asil kişi vardır; biri bey, biri bilge; Bunlar insanların başıdır.”

Bunlardan başka hepsini hayvan sürüsü say;

Hangi tarafı istersen o tarafı tut” (2018: 133).

“Bilgisizin dili daima kilitli olmalı,

Bilgili kişide diline hakim olmalı” (2018: 247).

“Akıllı insan insanların büyüğüdür;

Akıl insan için bin türlü erdemin başıdır” (2018: 381).

“İnsanı hayvandan ayıran şey bilgidir;

İnsanoğlu bilgiyle hakim vaziyete geçmiştir”

İnsan hayvandan bilgisiyle ayrılmıştır;

Bilgiden daha büyük başka ne vardır” (2018: 383).

“..Bilgisiz kişi hiçbir işe yaramaz” Kim bilgiden nasibini alamamış ise

Ona diri demek doğru olmaz, sen onu ölü bil” (2018: 471).

“Bey memleket ve kanunları bilgiyle ele alır;

Bütün işleri akıl ile görür” (2018: 509).

“İnsan dediğin bilgili ve akıllı olandır”

“Bilgi bil, anlayışlı ol, akıl ile yaşa” (2018: 573).

Yukarıda yer alan beyitlerde de görüldüğü gibi Kutadgu Bilig’de bilimsellik değeriyle ilgili olarak; “Akıl” sahibi olmak “bilmek” ile eş değer tutmuştur. Eserde bilimsellik, hükümdarın işlerini aklını kullanarak yapmasının önemi üzerinedir. Yine aynı şekilde aklını kullanmayan insanın hayvandan farkı olmadığı vurgulanıp bilgiden nasibini almayan birisinin ölü kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

4.1.5. Çalışkanlık Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte; “*Gayretli, çalışmayı seven, faal*” (Yıldız, 2016: 52) anlamlarına gelen çalışkanlık kavramı Kutadgu Bilig’de "idare işlerinde becerikli, işinden anlayan, yetenek sahibi birisi" şeklinde çalışkan bireyin sahip olduğu vasıflardan hareketle anlam bulmuştur.

Aşağıda Kutadgu Bilig’de çalışkanlık değeriyle ilgili beyitler verilmiştir.

“Memleket işlerini kendim yapamam,

Yanımda bu işleri yapabilecek biri gereklidir”

“Bana şimdi seçkin, akıllı, bilgili

Ve yetenekli bir kişi gerekli.”

“Güvenilir, doğru- dürüst içi dışı bir ve

İşten anlar biri olmalı” (Yusuf Has Hacib, 2018: 155).

“Beyler kulu hizmetleri yüzünden yükseltir,

Hizmetler beğenildikçe küçükler yükselir”(2018: 187).

“Hizmetimde birçok insan var, fakat hani İşime yarayan, seçkin biri”

“Bütün işlerim bozuldu, iş bilen yok” (2018: 347).

“Tanrı birini mutlu etmek ve yükseltmek isterse,
Ona ehliyetli ve dürüst hizmetkarlar verir” (2018: 369).

“Hakan ondan sonra, rahat etmeyip,
Ülkeyi düzeltti, zahmet yüklenip” (2018: 450).

Kutadgu Bilig’de çalışkanlık değeriyle ilgili olan beyitlerde; idarecilerin halkına hizmet etmek için canla başla çalışmalarının gerekliliği belirtilip bunun içinde dürüst, çalışkan, güvenilir insanlardan oluşan bir ekip oluşturmasının önemi vurgulanmıştır. SBDÖP’de ise; çalışkanlık değeri Kutadgu Bilig’deki kullanılan anlamla aynı anlamda kullanılmış olup, bu değer mesleki anlamda kullanılmıştır (MEB, 2018: 17).

4.1.6. Dayanışma Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte; Dayanışma; “*Bir topluluğu oluşturan kişiler bir şeyi gerçekleştirmek için duygu, düşünce ve çıkar birliği göstermek, birbirini kollamak*” (Yıldız, 2016: 66) şeklinde yer almaktadır. Bu değer Kutadgu Bilig’de aşağıda gösterildiği gibi belirtilmiştir;

“İnsana yardım edecek ve destek olacak;
Akıllı, bilgi ve hakim idareciler gereklidir”

“Memleketin her işini kendim yapamam,
Yanımda bu işleri yapabilecek biri gereklidir” (Yusuf Has Hacib, 2018: 155).

“Birinin sevinci varsa, buna sende sevin;
O keder ve kaygıya düşerse, sende kederlen” (2018: 735).

“Yoksul, dul ve yetimleri kolla”(2018: 891).

“Kulun yardımı olmazsa, (bey hükümranlığını) bunu uzun süre devam ettiremez” (2018: 567).

Kutadgu Bilig’de dayanışma değerinden kasıt; “diğerini kendisine tercih etme” anlamına gelen “diğergamlık”tır. SBDÖP’de ise bu değer kullanım amacı Kutadgu Bilig’deki gibi “diğergamlık”tır (MEB, 2018: 16, 19, 23).

4.1.7. Duyarlılık Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte; “*Dış etkenlere karşı duyarlılığı olan, hassaslık*” (Yıldız, 2016: 80) gibi anlamlara gelen bu değer insan ilişkilerinde; karşındakinin halinden anlama, empati yapma gibi anlamları da içinde barındırdığı söylenebilir. Kutadgu Bilig’de duyarlılık değeriyle ilgili beyitler aşağıda sunulmuştur.

“Anlayış ve bilgi çok iyi şeydir”

“İyi düzen daima anlayışlılar tarafından kurulmuştur” (Yusuf Has Hacib, 2018: 125).

Dünyayı elde tutmak için anlayışlı olmalı” (2018: 127).

Yukarıda yer alan beyitlerden yola çıkarak Kutadgu Bilig’de geçen duyarlılık değerinden kasıt; anlayış sahibi olmanın önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Hatta vezirlik gibi önemli bir vazifeyi üstlenecek kişide olması belirtilen şartlardan birisi de duyarlılıktır. SBDÖP’de bu değer kullanılış amacı iki türdür. Bunlar; doğaya ve kültürel mirasa duyarlılık şeklindedir (MEB: 2018, 13-16).

4.1.8. Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte; “*Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru, yanlışsız, kurallara uygun*” (Yıldız, 2016: 81) gibi anlamlara gelen bu değer Kutadgu Bilig’de birçok yerde geçmektedir.

Aşağıda Kutadgu Bilig’de dürüstlük değerinin yer aldığı beyitler verilmiştir.

“Eğer dürüst hareket edilecek olursa beylik ve ululuk çok iyi şeydir”(Yusuf Has Hacib, 2018: 159).

“Hizmete dürüstlikle başla” (2018: 185).

“Hizmet eden dürüstlikle hizmet etmelidir” (2018: 189).

“..Eli ve dili ile oyuna karışmamalı,

Tavır ve hareketlerinde dürüst olmalı” (2018: 205).

“Bu beyliğin temeli doğruluktur

Beyler doğru olursa dünya huzura kavuşur”

“Beyliğin temeli doğruluk üstüne kurulmuştur” (2018: 223).

“Gezip dolaşan insan pek çoktur; fakat benim için Aziz olan doğru, dürüst ve güvenilir kişidir.” (2018: 231).

“Doğru ol dürüst hareket et” (2018: 297).

“Bu dünyada zenginlik dilersen,

Özünle ve sözünle doğru ol” (2018: 367).

“Beyin dili dürüst ve kalbi doğru olmalı ki,

Halka faydalı olsun, güneşi doğsun” (2018: 409).

“En kötüsü, beylerin adının yalancıya çıkması” (2018: 413).

“Hizmetkarlar doğru ve dürüst olmalı” (2018: 437, 495, 515).

“Doğruluk bir sermayedir” (2018: 515).

“Doğru ol ve doğruluk üzere hüküm sür;

Beylik ancak böyle uzun süre payidar olabilir” (2018: 873).

“Doğru ol, doğru yola git ve hep doğrulukla hareket et” (2018: 921).

Yukarıda yer alan beyitlere göre Kutadgu Bilig’de dürüstlük değeri; bitmek bilmeyen bir sermaye, saray görevlilerinin sahip olmaları gereken bir meziyet, işte yaşamda ve dilde dürüstlük, hükümdarların taşımaları gereken en önemli haslet olarak belirtilmiştir. SBDÖP’de bu değerden kastedilen anlam ise “akademik dürüstlük”tür (MEB, 2018: 10).

4.1.9. Estetik Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte Estetik “*Güzellik duygusu ile ilgili olan veya güzellik duygusuna uygun olan*” (Yıldız, 2016: 91) anlamlarına gelen estetik değeri Kutadgu Bilig’de de aynı anlamlarda kullanılmıştır.

Aşağıda Kutadgu Bilig’de estetik değeriyle ilgili beyitlere yer verilmiştir.

“Dişi ve erkek karacalar çiçeklerin üzerinde oynuyor;

Dişi ve erkek geyikler sıçrayıp oynayarak koşuyor”

Gök kaşını çattı gözünden yaş saçıyor;

Çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor” (Yusuf Has Hacib, 2018: 105).

“Mutluluğu insan için ürkek bir geyik varsay” (2018: 205).

“Beyler aslana benzer” (2018: 217).

“Mutluluk aslında göç atı gibidir” (2018: 361).

“Ben ve doğam bir geyiğe benzeriz” (2018: 203).

“Dünya ıstırap içinde tekrar dul elbisesini giydi; Gök, şeytan yüzü gibi soldu kararı”(2018:851).

Yukarıda da belirtildiği gibi; Kutadgu Bilig’de estetik değeri; doğa betimlemeleri ve benzetmeler ile karşılık bulmuştur. SBDÖP’de ise doğada kendiliğinden oluşan yapılar ile insanlar tarafından yapılabildiği sanat eseri olarak kabul edilen yapıtlar kastedilmiştir (MEB, 2018: 16, 22).

4.1.10. Eşitlik Değeriyle İlgili Bulgular

Eşitlik değeri Türkçe sözlükte; “*İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik*” (Yıldız, 2016: 91) olarak tanımlanmıştır. Kutadgu Bilig’de de sıkça kullanılan bu değerle ilgili beyitler aşağıdaki gösterilmiştir.

“İnsanları bey veya kul olarak ayırmam” (Yusuf Has Hacib, 2018: 221).

“Halk kanun himayesinde sevinç içinde yaşamalı” (2018: 427).

“Yoksul ve zengin, ölümden sonra,

Her ikisi de kara toprağın altında tekrar eşit olur” (2018: 637).

“Halka yasayı doğru ve dürüst uygula ki” (2018, 311).

Yukarıda da gösterildiği gibi Kutadgu Bilig’de eşitlik değeri hakkında geçen beyitlerle eşitlik değerinin sözlük anlamı aynı doğrultudadır. Kutadgu Bilig’de

kanunlar aracılığıyla insanların eşit olarak ele alınmasının gerekliliği belirtilip nihai amacın “Kurt ile kuzuyu denk düşürmek ve aynı yerden su içirmek” (Yusuf Has Hacib, 2018: 563) olduğu belirtilmiştir. SBDÖP’de ise bu değerden kastedilen amaç; demokrasiye verilen önemle açıklanabilir (MEB, 2018).

4.1.11. Sevgi Değeriyle İlgili Bulgular

Sevgi kavramı sözlükte; “*İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu*” (Yıldız, 2016: 237) olarak açıklanmaktadır.

Kutadgu Bilig’de sevgi değeriyle ilgili beyitler aşağıdaki gösterilmiştir.

(Öğdülmuş’un babası Ay Toldı’nın ölüm döşegindeyken ona karşı hitabı.) “Merhametli rabbim, senin yerine, Benim canımı alsaydı da bana bu acıyı göstermeseydi” (Yusuf Has Hacib, 2018: 289).

“Babaydım, şimdi bu baba ölüyor;

Ey rabbim, sen dirisin, ona saadet ver”

Onu refaha yakın ve beladan irak tut;

Her iki dünyada onun yardımcısı ol”

Kötülükten kuru ve onu iyiliğe ulaştır” (2018: 293).

(Tanrı sevgisinden bahsedilmektedir.) “Ey gerçek vefalı acıyan Tanrım Senden merhametli ben bulamadım”

Güvencim, avuntum, bütün sevincim Senin sevgindedir

Ey yüce Rabbim” (2018: 307).

Yukarıda da görüleceği gibi Kutadgu Bilig’de sevgi değeri; Baba-oğul arasında olan bağdan ve Tanrı sevgisinden ibarettir. SBDÖP’de ise sevgi değeri kök değer olarak nitelendirilmiş, her öğrenme alanı içerisinde öğrencilere aktarılması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2018: 6).

4.1.12. Saygı Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte saygı kelimesinin anlamı “*Üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı,*

kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu.” (Yıldız, 2016: 233) olarak belirtilmiştir. Kutadgu Bilig’de de saygı kelimesi sözlükte geçen anlama benzer şekilde kullanılmıştır. Aşağıda Kutadgu Bilig’de geçen saygı değeriyle ilgili beyitler yer almaktadır.

“O zaman senin kusurunu affettim

Ve sana erdemin oranında saygı gösterdim” (Yusuf Has Hacib, 2018: 219).

“Hizmet ederken usul-erkan bilmeli” (2018: 483).

“Sana gerçekten hürmet gösterenlere sen de hürmet et;

Saygısızları sen de sayma, onlara yakın durma”

“Sana siz diyenlere sen de siz tabirini kullan; Karşılık verirken daima karşıdakinden daha nazik davran”

“Kaya yankısından daha aşağı kalma;

Sana sen diyenlere sen de senle” (2018: 743).

“Senden büyük yemeğe başladıktan sonra, Sen de elini uzat; bak, adet böyledir” “Başkalarının önündeki lokmaya dokunma;

Kendi önünde ne varsa, onu al ve ye” (2018: 787).

“Bir kaç şeyden beyler uzak durmalı.

İtibar kaybetmez bozulmaz adı” (2018: 176).

Yukarıda belirtilen beyitlerden de fark edilebileceği üzere; Kutadgu Bilig’de vurgulanan saygı değeri ve SBDÖP’de bu değerinin kullanılış amacı; insani davranışlarda ve ikili ilişkilerde davranış usulüne verilen önem kastedilmiştir (MEB, 2018).

4.1.13. Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgular

İnsanların aldıkları roller gereği belli başlı sorumlulukları vardır ve bu sorumluluklar kişinin gelişiminde önemli bir faktördür. Türkçe sözlükte sorumluluk değeri; “*Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet*” (Yıldız, 2016: 245) olarak

belirtilmiştir.

Kutadgu Bilig’de de bu değer üzerinde önemle durulmuştur. Aşağıdaki eser içerisinde sorumluluk değeriyle ilgili beyitler verilmiştir.

(Tedbirli olmanın devleti uzun yaşatacağı vurgulanmıştır.) “Hükümdar bütün memlekette göz kulak kesildi; Ona bütün kilitli kapılar açıldı” (Yusuf Has Hacib, 2018: 157).

“Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir”

“O devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içer” (2018: 159, 409).

Yöneticilerin burada da sorumluluğu belirtilmiş “kapıda toplanan aç kurt” düşman, koyunların ise “tebâ” olduğu belirtilip halkı koruma görevinin hükümdarda olduğu belirtilmiştir. “Halk koyun gibidir, bey de onun çobanıdır; Çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır” “Kapıda birçok aç kurt toplanmıştır;

Ey hükümdar, koyunları iyice korumaya al” (2018: 317).

“Bir sürü aç kurt senin etrafına yığılmıştır;

Ey kahraman hükümdar, koyunları iyi koru” (2018: 871).

“..İhmalkar olma, tebbirli davran” (2018: 319).

“Gafil olma, dikkatli ol ve uyanık dur” (2018: 323).

“Boynuna büyük bir emanet yüklendi;

Emanet yüklenen insana canım feda olsun” (2018: 363).

“Beyler örf ve kanunu nasıl gözetirse, Halk da örf ve kanuna aynı şekilde itaat eder” (2018: 423).

“Beyin halk üzerinde olan hakkı kadar halkında Beyler üzerinde hakkı vardır” (2018: 545).

Bazı saray görevlilerinin sorumluluklarına değinilmiştir (2018: 483, 513, 517, 527).

Kutadgu Bilig’de yer alan sorumluluk değeriyle ilgili bulgular sözlük anlamında yer alan tanımla aynı doğrultudadır. SBDÖP’de ise bu değer; bireyin gündelik hayatta sahibi olduğu hakların farkında olup haklarını savunmaları, vatandaşlık görevleri olan vergi vb. “*yükümlülüklerini yerine getirmeleri*” olarak ifade edilmiştir (MEB, 2018: 7). Bu açıdan SBDÖP ve Kutadgu Bilig benzerlik göstermektedir.

4.1.14. Vatanseverlik Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte; “*yurtseverlik*” (Yıldız, 2016: 292) olarak açıklanan bu değer, günümüzde toprak’a, anavatana bağlılık gibi kavramlarla da karşılık bulmaktadır. Kutadgu Bilig’de vatanseverlik değeriyle ilgili bulgular aşağıda gösterilmiştir.

“Memleket işleri çok ağır, fakat şerefi büyüktür” (Yusuf Has Hacib, 2018: 427).

“Halkın ve kendinin yarın huzura kavuşabilmeniz için,

Bu memleket işlerinin günü gününe görülmesi gerekir” (2018: 921).

“Başkasının gönlüne bakma, herkes kendi yararını kollar;

Memleket yararını ara, kendini zorla kötü duruma düşürme” (2018: 925).

“Memleket yararını tehlikeye düşürüp, ne umuyorsun” (2018: 957).

Yukarıda da belirtildiği gibi Kutadgu Bilig’de geçen “memleket” kavramı “vatanseverlik” kavramını karşılamaktadır. Yine bu değerle ilgili olarak yöneticilere; memleket yararının her şeyden önce tutulmasının gerektiği öğüdü verilmiştir. SBDÖP’de ise vatanseverlik değerinden kasıt; Ülkemizin ekonomik kaynaklarını verimli kullanması gerektiğinin (MEB, 2018: 23) önemi ve Milli Mücadele dönemi ile ilgilidir (MEB, 2018: 16).

4.1.15. Yardımseverlik Değeriyle İlgili Bulgular

Türkçe sözlükte; “*Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, ihtiyaç maddeleri ve işlerin daha etkin ve verimli olabilmesi için sağlanan katkı*” (Yıldız, 2016: 301) olarak belirtilmiştir.

Aşağıda Kutadgu Bilig’de yardımlaşma değerinin yer aldığı beyitlere yer verilmiştir.

“İyilik yaşlanmaz ve yıpranmaz, onun ömrü

Çok uzundur; iyiliğin kötü olma ihtimali yoktur” (Yusuf Has Hacib, 2018: 351). “İyilik bulmak istiyorsan,

Yürü iyilik et” (2018: 127).

“İnsan hayatında kendini yükseltmek ve adını Yaşatmak için başkalarına faydalı olmalı” (2018: 601).

“Sen herkesten iyi ol, hep iyilik yapmaya çalış” (2018: 129).

“Başkasına faydası olmayan kişi ölü gibidir” (2018: 607).

“Hayat her türlü iyilik için bir sermayedir” (2018: 627).

“İyi daima övülür” (2018: 237).

Fakirleri koru, hep iyilik et” (2018: 268).

“İyi adam derler, iyi adam kimdir;

İyi adam derdi olanlara deva olan kişidir” (2018: 687).

“Daima iyilik et, O senden ayrılmayan bir arkadaş olsun” (2018: 239).

“Başkalarına faydalı olan insan insanların başıdır” (2018: 953).

Başkalarına faydası dokunmayanlar insanların tiksincidir;

Faydalı kişiden bütün memleket yararlanır” (2018: 955).

Yukarıda da belirtildiği gibi yardımseverlik değeri Kutadgu Bilig’de birden fazla beyitle vurgulanmaktadır. Buradaki beyitler ele alındığında ise; fakirlere yardım edilmesinin önemi aynı zamanda idari işlerde yöneticilere de yardım edilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. SBDÖP’de yardımseverlik değeri; daha çok sosyal dayanışma vb. kurumların desteklenmesinin gerekliliği anlamında kullanılmıştır (MEB, 2018: 19).

Bu alt problem sorusu içerisinde SBDÖP’de ve Kutadgu Bilig’de ortak olan on beş değer tespit edilmiştir. Bu değerler ise şunlardır: Adalet, aile birliğine önem

verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. SBDÖP’de yer almasına rağmen Kutadgu Bilig’in içerisinde yer almayan değerler de vardır. Bunlar: Bağımsızlık, özgürlük ve tasarruf olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme Dair Bulgular

Bu alt problem durumuna kadar; SBDÖP’de geçen değerlerin neler olduğu, Kutadgu Bilig’de ve SBDÖP’de yer alan ortak değerlerin mevcudiyeti, Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerin SBDÖP’de verilmesi öngörülen değerlerin aktarılmasında kullanılabilirliğinin durumu gibi soruların cevapları verilmiştir. Bu alt başlık altında ise; SBDÖP’de ve Kutadgu Bilig’de yer alan ortak değerlerin öğrenciye nasıl aktarılacağı hakkında. Bu nedenle bu başlık altında belirlediğimiz alt problem cümlesi; “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler öğrencilere Kutadgu Bilig’e dayalı olarak nasıl aktarılabilir?” olarak belirtilmiştir.

4.2.1. Adalet Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Yöntem

Adalet kavramı toplumların huzur içinde yaşamalarının teminatıdır. Kutadgu Bilig’de bu kavram birçok yerde farklı örneklerle ele alınmak suretiyle işlenmiştir. Bunlar:

“Ben işleri bıçak gibi keser atarım hak arayan kişinin işini uzatmam, Gerek oğlum, yakınım veya hısmım olsun;

Gerek yolcu, geçici veya konuk olsun; Kanun karşısında benim için hepsi birdir;

Hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulmaz (Yusuf Has Hacib, 2018: 221, 223).

“Halka yasayı doğru ve dürüst uygula ki,

Kıyamet gününde bahtiyar olasın” (2018: 311, 319, 323, 437) şeklindedir.

Bu değer öğrenciye etkili bir şekilde aktarılmasında ise drama tekniğinden faydalanılabilir. Drama: “Öğrencinin aktif olarak devinışsel, bilişsel ve duyuşsal olarak sürece katıldığı ve hangi durumlarda nasıl davranması gerektiğini öğrendiği bir uygulamadır” (Demirel, 2015: 85). Drama öğrenciye rolünü oynadıkları kişiliklerle konuşma olanağı sağlar (Taşpınar, 2016; Tan, 2006). Özellikle tarih konularının işlendiği öğrenme alanlarında bu teknik faydalı olacaktır (Önder, 1999: 31). Kutadgu Bilig’de adaletin her türlü yakınlıktan ve ikili ilişkilerden önce

tutulmasının gerekliliği belirtilip, Ay Toldı'nın adaletle ilgili nasihatleriyle hükümdarın cevapları (Yusuf Has Hacib, 2018: 319) incelendiğinde sınıf içerisinde bu olay canlandırılabilir. Böylece bu değer öğrencilerin zihinlerinde daha kalıcı hale getirilebilir.

4.2.1.1. Adalet Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği

Kutadgu Bilig'de;
“Ben işleri bıçak gibi keser atarım hak arayan kişinin işini uzatmam, Gerek oğlum,
yakınım veya hısmım olsun;
Gerek yolcu, geçici veya konuk olsun; Kanun karşısında benim için hepsi birdir”
denilmiştir. Çocuklar bu dersimizde Kutadgu Bilig'de geçen yukarıdaki okuduğum
beyitlerden yola çıkarak aşığıdaki soruları cevaplayınız.

• Adaletle İlgili Drama Örneği

Ahmet ve Ali adlı iki kişinin arasında problem vardır. Bu problemi kendi aralarında çözemeyen Ali ve Ahmet çözümleri mahkemede ararlar ve Ahmet'in de akrabası olan Hakim Canan hanım, bu davaya bakmakla yükümlüdür. Tetkikleri sonucunda akrabası Ahmet'in haksız olduğunu düşünen Canan hanım bir yanda yasaların emrettiği “adalet” diğer yanda akrabalık duyguları arasında sıkışıp kalır.”

➔ Yukarıdaki hikayede anlatılan olayı Kutadgu Bilig'de ki beyitleri dikkate alarak yorumlayınız,

➔ Yusuf Has Hacib'in bu beyitleri yazmasının sebepleri sizce neler olabilir?

➔ “Kanun karşısında benim için hepsi birdir” beyitinden yola çıkarak adaletli olmanın önemini belirtiniz.

4.2.2. Kutadgu Bilig’de Geçen Bilimsellik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Kutadgu Bilig’in hemen hemen her bölümünde yer alan bilimsellik değerinin öğrenci tarafından kazanılmasında metafor tekniği kullanılabilir. Metafor: *“olgu veya olayın başka bir olaya veya olguya benzetilerek açıklanması”* (Saban, 2008: 460) *“yeni bir şey öğrenirken, eldeki bilinen bilgilerden, kavramlardan yararlanıp, bilinmeyenle arada bir bağ oluşturmak, benzetmek”* (Taşpınar, 2016: 243) olarak tanımlanabilir. Kutadgu Bilig’de bilime verilen önem vurgulanırken sıklıkla analogi yapılmış olup, bilgi; meşaleye, ışığa, insan olmaya, kişiyi büyüten ve hayvandan ayıran bir şey olduğuna, bilmeyenin hayvan sürüsüne, kör ve ölü bir kişiye benzetilmesi metafor tekniğiyle bilimsellik değerinin öğrenciye daha kolay aktarılabilceğinin göstergesidir.

Kutadgu Bilig’de bilimsellik değerinin yer aldığı bazı beyitler şunlardır;

“Bilgi seni aydınlatan bir ışıktır” (Yusuf Has Hacib, 2018: 115, 135).

“Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir” (2018: 139).

“Akılsız kişiler hayvan sürüsüne benzerler” (2018: 183).

Bilgiden daha büyük başka ne vardır” (2018: 383).

“... Bilgisiz kişi hiçbir işe yaramaz; ona diri demek doğru olmaz, sen onu ölü bil” (2018: 471, 573).

4.2.2.1. Bilimsellik Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanımına Yönelik Etkinlik Örneği

Çocuklar, bugünkü dersimizin ana kavramı “bilimsellik”tir. Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig adlı eserinde; “*Bilgi seni aydınlatan bir ışıktır*”, “*Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir*” diyerek benzetmelerde bulunmuştur. Yapılan benzetmeleri gerekçeleriyle açıklamaya çalışalım mı? Aşağıdaki boşluklara gerekçelerimizi yazalım.

- Bilgi servettir,

Çünkü.....

- Bilgi ışıktır,

Çünkü.....

- Bilmek önemlidir,

Çünkü.....

➔ Kutadgu Bilig’de “*akılsız insanın, hayvan sürüsüne benzetilmesi*”nin sebebi ne olabilir? Yorumlayınız.

.....
.....

➔ Kutadgu Bilig’de bilgisiz insan ölü bir kimseye benzetilmektedir. Bu benzetmeden yola çıkarak, bilginin önemi hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

.....
.....

4.2.3. Dürüstlük Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Kutadgu Bilig’de ve SBDÖP’da yer alan ortak değerlerden dürüstlük değerinin aktarılmasında Kutadgu Bilig’den faydalanılabilecek beyitlerden bazıları şunlardır;

“Hizmete dürüstlükle başla” (Yusuf Has Hacib, 2018: 185, 189).

“Aziz olan doğru, dürüst ve güvenilir kişidir.” (Yusuf Has Hacib, 2018: 205, 223, 231).

“Doğru ol dürüst hareket et” (Yusuf Has Hacib, 2018: 297, 367).

“Doğru ol, doğru yola git ve hep doğrulukla hareket et” (Yusuf Has Hacib, 2018: 515, 921).

Dürüstlük değerinin Kutadgu Bilig’de yer alan beyitlerden faydalanılmasıyla öğrenciye pratik bir şekilde aktarılmasında kullanılabilecek öğretim yöntemi; örnek olaydır. Örnek olay: Bir olayın öğrenciye sunulup olayla ilgili öğrencilerin tartışma ve yorum yapmalarını içeren bir yöntemdir (Tan, 2006: 121), Olmuş-olası bir durumun öğrenciye sunulup örnek olay içerisinde problem çerçevesinde sorulan sorularla karşılıklı tartışma oluşturulması esasına dayanır (Taşpınar, 2016: 183). Bu yöntemle öğrenciler geçmişte yaşamış insanlarla empati kurabilecek (Dolmaz& Kılıç, 2017: 43) ve dönemin şartlarını dönem içerisinde değerlendirerek tarihsel düşünme becerisi kazanabilecektir.

4.2.3.1.Dürüstlük Değerinin Öğrencilere Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği

Kutadgu Bilig'de "Doğruluk" üzerinde önemle durulan değerlerdendir. Bu değer hakkında birçok beyit vardır. Aşağıdaki öyküyü yukarıda verilen Kutadgu Bilig'de geçen beyitler ile beraber düşünerek soruları cevaplayınız.

Ali ve Mehmet birbirlerine güvenen iki yakın arkadaştır. Bir gün Ali sınıfta Mehmet'in olduğunu bildiği ve çok sevdiği kalemini bulmuş. Mehmet'in aramalarına ve kalemi kendisine sormasına rağmen doğru cevap vermemiş ve kalemi görmediğini söyleyerek yalan söylemiştir.

Yukarıdaki metni ve Kutadgu Bilig'de geçen; "*doğru ol dürüst hareket et*" beyitini birlikte düşününüz.

Ali'nin yaptığı davranış Kutadgu Bilig'de geçen beyitleri dikkate aldığımız da doğru bir davranış mıdır? Yazınız;

Kutadgu Bilig'de geçen "*doğru ol, doğru yola git ve hep doğrulukla hareket et*" beyitini yorumlayınız.

Sizce yukarıdaki beyitin yazılış amacı ne olabilir?

En yakın arkadaşınızda olmasını istediğiniz özellikler Kutadgu Bilig'de yer alan beyitlerde var mıdır? Eğer varsa bunların neler olduğunu belirtiniz.

4.2.4 Eşitlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntemi ve Teknikleri

Kutadgu Bilig’de ve SBDÖP’da yer alan ortak değerlerden biriside eşitlik değeridir. Aşağıda eşitlik değerinin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde aktarılmasında materyal olarak kullanılabilecek bazı örnek beyitlerine yer verilmiştir:

“İnsanları bey veya kul olarak ayırmam” (Yusuf Has Hacib, 2018: 221).

“Gerek oğlum, yakınım veya hısmım olsun;

Hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulmaz” (Yusuf Has Hacib, 2018: 223).

“Hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır (Yusuf Has Hacib, 2018: 225, 427).

4.2.4.1. Eşitlik Değerinin Öğrencilere Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği

Çocuklar, Kutadgu Bilig'de; *“İnsanları bey veya kul olarak ayırmam”, “Gerek oğlum, yakınım veya hısmım olsun; hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulmaz”* beyitleriyle “eşitlik” değeri üzerinde durulmuştur. Sizlerle burada geçen beyitleri inceleyelim mi?

Sizde karar verici bir konumda olsaydınız yakınlarınız ile herhangi bir tanımadığınız insan arasında ayrımcılık yapar mıydınız?

 Kutadgu Bilig'de geçen “eşitlik” değeriyle ilgili yukarıdaki beyitleri kullanarak bir öykü yazınız.

 Yazdığınız öykünün ana fikrini belirtiniz.

4.2.5. Sorumluluk Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim

Yöntem ve Teknikleri

Kutadgu Bilig’de ve SBDÖP’da yer alıp öğrencilere aktarılması gereken değerlerden birisi de sorumluluktur. Kutadgu Bilig’de bu değerle ilgili sosyal bilgiler dersinde materyal olarak kullanılabilecek beyitler ise şunlardır:

“Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir”

“O devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içer” (Yusuf Has Hacib, 2018: 159, 409).

“Halk koyun gibidir, bey de onun çobanıdır;

Çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır”

“Kapıda birçok aç kurt toplanmıştır;

Ey hükümdar, koyunları iyice korumaya al” (2018: 317).

“Bir sürü aç kurt senin etrafına yığılmıştır;

Ey kahraman hükümdar, koyunları iyi koru” (2018: 871).

“İhmalkar olma, tedbirli davran” (2018: 319).

“Gafil olma, dikkatli ol ve uyanık dur” (2018: 323).

“Beyin halk üzerinde olan hakkı kadar halkında beyler üzerinde hakkı vardır” (2018: 545). Ayrıca eser içerisinde; saray nöbetçilerinin (2018: 483), katiplerin (2018: 513), hazinedarların (2018: 517), aşçıbaşının (2018: 527) sorumluluklarına da değinilmiştir.

4.2.5.1. Sorumluluk Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği

Kutadgu Bilig'de geçen; “*Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir, O devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içer*” beyitlerinden yola çıkarak sorumluluk sahibi yöneticilerde bulunması gereken özelliklerden bahsedilmiştir.

→ İdarecilerin dikkatli olmasının gerekmesi sizce niçin gereklidir? Yazınız.

→ Halkın koyuna, düşmanların ise kurda benzetilmesinin sebeplerini yorumlayınız.

→ Sorumluluk sahibi insanların özelliklerinin neler olduğunu, Kutadgu Bilig'de geçen beyitlerden yola çıkarak tahmin ediniz.

→ Yukarıdaki resimde ağacın arkasında saklanmış bir çoban olduğunuzu düşününüz. Kutadgu Bilig'de geçen bu konudaki beyitlerden yola çıkarak sorumluluklarınız neler olabilir? Yazınız.

4.2.6. Yardımseverlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntemi veya Teknikleri

SBDÖP ve Kutadgu Bilig’de yer alan bu değerle ilgili olarak Kutadgu Bilig’de geçen bazı örnek beyitler Şunlardır:

“İyilik yaşlanmaz ve yıpranmaz, onun ömrü

Çok uzundur; iyiliğin kötü olma ihtimali yoktur” (Yusuf Has Hacib, 2018: 127, 129, 351).

“Adını yaşatmak için başkalarına faydalı olmalı” (2018: 237, 239, 268, 309, 601).

“Başkasına faydası olmayan kişi ölü gibidir” (2018: 607, 627).

“İyilik yap iyilik ek, bunda sen ebedi iyilik bulursun” (2018: 883).

“Başkalarına faydalı olan insan, insanların başıdır” (2018: 953).

“İnsanlar arasında insan olan kişi, başkalarına faydası dokunandır” (2018: 955).

4.2.6.1.Yardımsverlik ve Dayanışma Değerinin Öğrenciye Aktarılmasında Kutadgu Bilig'in Kullanılmasına Yönelik Etkinlik Örneği

Kutadgu Bilig içerisinde "yardımsverlik" değeriyle ilgili bir çok beyit vardır. Bunlardan bazıları;

"İyiliğin kötü olma ihtimali yoktur"

"Adını yaşatmak için başkalarına faydalı olmalı."

"İyilik yap iyilik ek, bunda sen ebedi iyilik bulursun."

"Başkalarına faydalı olan insan, insanların başıdır" şeklindedir.

➔ Yukarıda yer alan Kutadgu Bilig'de geçen beyitleri okuyunuz. Okuduktan sonra aklınıza gelen kavramları aşağıdaki boş kutucuklara yazınız.

➔ Yukarıda yer alan görselleri inceleyiniz. Kutadgu Bilig'de geçen beyitlerle beraber düşünerek, insanlara yardımcı olmanın önemini yazınız.

.....

.....

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerde yer alma durumu tespit edilmeye çalışılmış ve sosyal bilgiler dersinde Kutadgu Bilig’in edebi metin olarak kullanılmasına yönelik etkinlik örnekleri sunulmuştur. Araştırma sonucunda, SBDÖP’de yer alan on sekiz değerden: adalet, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, sevgi, saygı, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin Kutadgu Bilig’in farklı bölümlerinde ele alındığı saptanmıştır. Tasarruf, özgürlük ve bağımsızlık değerleri ise SBDÖP’de yer alıp Kutadgu Bilig içerisinde doğrudan geçmemektedir. MEB’in “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığı altında ele aldığı “efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak sosyal bilgiler dersi, edebi ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihi roman, hikaye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebi ürünler okumaya teşvik edilmelidir” (MEB, 2018; 9) önerisi kapsamında “Kutadgu Bilig’in hikaye, anekdot, özlü sözler vb. hatırdaki kalabilecek bölümleri muhakkak ki sosyal bilgiler dersinde değer öğretimi açısından çok faydalı olacaktır. Yeşilbursa ve Sabancı’nın öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmada ulaşılan sonuçlardan birisi; SBÖA edebi ürünlerin sosyal bilgiler öğretiminde kullanmanın olumlu yönleri olarak: öğrenilen bilgilerin kalıcılığını artırabileceğini, derse dikkat ve ilgi çekmede kullanılabileceğini, dersi eğlenceli kılacağını, öğrencilere farklı bakış açıları kazandıracığını belirtmiştir (2015). Aynı şekilde Öztürk ve Otluoğlu’nun İlköğretim 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada; sosyal bilgiler öğretiminde yazılı edebi ürünlerinin ders aracı olarak kullanılması durumunda, duyuşsal davranış özelliklerini kazanma anlamı derecede artmakta olduğu ve yazılı edebi ürünlerinin ders aracı olarak kullanıldığı sosyal bilgiler öğretiminde, öğrenciler klasik öğretim yöntemine göre; hoşlanma, farkına varma, ilgi çekme, istek duyma, kendini daha rahat hissetme, kişiliğine katma, anlama/anlatma, hatırlama, zihninde canlandırabilme, öğrendikleriyle bağ kurma gibi duyuşsal davranış özelliklerini ve bilişsel yeterlilikler bakımından kendilerini daha da yetkinleşmiş olarak görmekte olduğu, sonuçlarına ulaşılmıştır (2002).

Kutadgu Bilig hakkında yapılan çalışmalar, araştırcuların bu eserin içeriğini (Acındı, 2006; Fındık, 2014; zelik, 2004; İphar, 2019; Tezcan, 2019) sadece devlet idareciliği yönündeki tavsiyelerden ibaret olduğu şüphesinin uyanmasına yol açacaktır. Sosyal bilgiler dersi içerik ve yapısı itibari ile onlarca bilim dalının bulgularını kaynaştırıp değer ğretiminde bunlardan faydalanırken öğrenme alanlarından “kültür ve miras”ın içeriğini oluşturan tarih biliminden faydalanıp Türklerin İslamiyete geçiş döneminde yazılmış ilk eser olma özelliği gösteren Kutadgu Bilig’den yararlanılmamıştır.

Kutadgu Bilig ile ilgili yapılan bazı alışmalar (Birkan, 2017; Bozkırlı, 2015; Bilgen, 2019) ise; ğretmenlerin Kutadgu Bilig’de geçen değerlere ilişkin görüşleri ve Yusuf Has Hacib’in eserini oluştururken kullandığı ğretim yöntem veya tekniğinin neler olduğu ve bugün kullanılan ğretim yöntem ve teknikleriyle aralarında ne gibi bir benzerliğin bulunduğuyla ilgilidir. Buradan da anlaşılabileceği gibi Kutadgu Bilig hakkında bu güne kadar farklı bilim dallarınca yapılagelen araştırmaların ortak konusu daha çok siyaset bilimini ilgilendiren değerlerdir. Türk kültür ve sosyal hayatı hakkında içerisinde zengin bilgiler barındıran Kutadgu Bilig, sosyal bilgiler dersi kapsamında her yönüyle incelenmeli ve eğitimcilerle yönelik somut çalışma materyalleri sunulurken sosyal bilgiler dersi kapsamında Kutadgu Bilig’den yararlanılmalıdır. Bu açıdan çalışmanın içerisinde mevcut olan çalışma yaprakları etkinliklerinin paydaşlara ileride somut eğitim materyali olarak fayda sağlaması beklenmektedir.

5.2.Öneriler

Bu başlık altında, araştırma bulgularına ve ulaşılan sonuçlara dayanılarak; MEB'e, öğretmenlere ve ileride yapılacak çalışmalara yönelik olarak önerilere yer verilmiştir.

5.2.1. Milli Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler

- Değer aktarımı için sosyal bilgiler ders kitaplarında Kutadgu Bilig'den örnek alıntılar yapılabilir.
- Kutadgu Bilig okunması gereken "100 Temel Eser" içerisine alınmalıdır.

5.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Değer aktarımında Kutadgu Bilig içerisinde yer alan beyitlerden faydalanmalıdır.
- Kutadgu Bilig'i okumamış ise okunmalı ve gerektiğinde bir öğretim materyali olarak faydalanmalıdır.

5.2.3. İleride Yapılacak Çalışmalara Yönelik Öneriler

- Sosyal bilgiler dersinde değerlerin öğrencilere kazandırılmasında Kutadgu Bilig'in etkisi deneysel çalışmayla incelenebilir.
- Milli Kültür öğelerini içeriğinde barındıran eserler ile günümüz eğitim sistemi içerisinde yer alan değerlerin ilişkisi üzerinde durulmalıdır.

Kaynakça

- Aslan, M. (2009). *Değerler eğitiminde kahramanlardan yararlanma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Acıncı, Ö. (2006). *Siyasetname ve kutadgu bilig'de halk anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Arsal, M.S. (1947). *Türk tarihi ve hukuk*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Arat, R. R. (1985). *Yusuf Has Hacib. Kutadgu Bilig II. Çeviri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aladağ, S. (2012). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 123-146.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Altunkurt, Y. ve Karaköse, T.(2009). Okul yöneticilerinin ve il milli eğitim müdürlüğü çalışanlarının değerlere göre yönetim ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 49-67.
- Akengin, H. Beşir Demir, S. (2014). Hikayelerle sosyal bilgiler öğretimi (3.b) Pegem: Ankara.
- Avaroğulları, M, Ayılmazdır, H. (2017). Değerler eğitiminde Türkiye Cumhurbaşkanları ile ilgili anekdotların kullanılabilirliği hakkında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri. *Araştırma ve Deneyim Dergisi* , 2 (2) , 99-115.
- Bars, E, M. (2017). Kültürel değerlerin aktarımında halk edebiyatı. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X-II: 217-228.
- Beldağ, A , Aktaş, E .(2016). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî eser kullanımı: nitel bir çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 953-981.
- Birkan, Z. (2017). *Kutadgu Bilig'de değerler öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Bozkırlı, Ç, K. (2015). *Kutadgu Bilig'deki eğitsel öğelerin tespiti ve bu öğelere yönelik*

Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerinin incelenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Bilgili, S. (2013). *Sosyal bilgilerin temelleri* (8. Baskı). Ankara: Pegem.

Bilgen, S. (2019). *Değerler eğitimi açısından Kutadgu Bilig* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Çorum.

Balcı, A., Yelken, Yanpar, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(14), 195-213.

Cengeli, T , Eryılmaz, Ö . (2018). Sosyal bilgilerde edebi ürünler ve değerler eğitimi: küçük prens örneği. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* , 9 (1) , 65-79.

Çepni, O., Kılcan, B., & Palaz, T. (2019). Sözlü ve yazılı kültür aktarımında sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin öğretmen görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 629-644.

Çetinoğlu, O. (2018). *Ayet ve hadisler rehberliğinde Kutadgu Bilig beyitlerinden seçmeler*. İstanbul: Bilge Oğuz.

Dolmaz, M. (2018). Kitap İnceleme: Sosyal bilgiler öğretiminde edebî ürünler ve yazılı materyaller. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 1- 8.

Doğanay, A. (15-17 Mayıs 2003 İzmir). Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır? Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, Ankara.

Demircioğlu, İ. H., Genç, İ., Demircioğlu, E. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretim strateji, yöntem ve teknikleriyle ilgili bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 18-34.

Demircioğlu, İ , Kaymakçı, S . (2011). Tarih öğretmenlerinin çalışma yapıları hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 169-200.

Dilaçar, A. (2003). *Kutadgu bilig incelemesi* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Demirel, Ö. (2015). *Öğretme sanatı*. (21. Baskı). Ankara: Pegem.

Er, H , Ünal, F , Gürel, D . (2016). Sosyal bilgiler dersinde değer aktarımı açısından sadî Şirazî'nin “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserlerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1) , 225-242.

Erdem, H. (2019). İlesam Kutadgu Bilig Özel Sayısı, (3), 15.

Eraslan, K. (1986). Yusuf Has Hacib İslam Ansiklopedisi. (C.13), İstanbul: MEB.

Erdem, D, M, Dağ, B. (2017). Battal-Name'nin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1(1), 24-35.

Efe, H. (1992). *Duyuşsal yoğunluklu amaçların gerçekleştirme düzeyleri* (Yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi). Ankara.

Fındık, B. (2014). *Siyasi etik ve Kutadgu Bilig* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Gevenç, S. (2014). *Sosyal bilgiler öğretiminde fıkraların kullanımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi.

Gülüm, K. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler dersinde göç konusunun işlenişinde halk türkülerinin kullanılması (Örnek bir çalışma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 112-127.

İphar, Ö. (2019). *Kutadgu bilig ve siyasetnamede adalet anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.

İnan, A. (1970). Yusuf Has Hacib ve kutadgu bilig üzerine notlar. *Türk Kültürü*, Ankara, 98.

İnal, R. (2004). *Eğitim ve iktidar-Türkiye’de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. Ankara: Ütopya.

İnalcık, H. (2017). Kutadgu bilig’de Türk ve İran siyaset nazariye ve gelenekleri. *Türk Kültürü Araştırmaları*, 259- 271.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin.

Kaçalın, M. (2002). Kutadgu bilig, C.26, 478-480.

Karaca, S. (2017). *Ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri (Çorum ili Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Amasya Üniversitesi, Amasya.

Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Köprülü, F. (1995). “Hacib” İslam Ansiklopedisi. (5), Ankara: MEB.

Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187, 138-145.

Kaya, Y. (2017). Kutadgu bilig ve Yusuf Has Hacib’in eğitimle ilgili görüşleri. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.

Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20,230-255.

Küçükahmet, L. (2002). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*, Ankara: Nobel.

Kafesoğlu, İ. (1980). *Kutadgu bilig ve kültür tarihimizdeki yeri*. İstanbul: Kültür

Bakanlığı.

Kızılcılık, S., & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla.

Kolaç, E. ve Özer, H. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî ürünlerin kullanımı ve değer aktarımındaki katkılarına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2629-2655.

Kuşdil, M, E. Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Scwartz değer kuramı, *Türk Psikolojisi Dergisi*, 45,59-76.

Levend, A. S. (1969). 900. Yıldönümünde Kutadgu Bilig. *Türk Dili*, (211),2.

Milli Eğitim Temel Kanunu. (1983). (Sayı-14574). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>

Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Aktaş, E. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerlerin aktarımında atasözleri ve deyimlerin kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 93-101.

Özcan, E. (2019). İlkokul 4. Sınıf Sosyal bilgiler dersi tarih konularının aktif öğrenme modeliyle öğretilmesine ilişkin bir eylem araştırması. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 2(1), 58-74.

Özçelik, D. (2004). *Sosyal bilgiler öğretiminde siyasetnâmelerin yeri ve önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Öztürk, C., Coşkun Keskin, S. & Otluoğlu, R. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*, (B:5), Ankara: Pegem.

Öztürk, C, Otluoğlu R. (2003). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller* (2. Baskı). Ankara: Pegem.

Öztürk, C, Otluoğlu, R. (2002). Sosyal bilgiler öğretiminde yazılı edebiyat ürünlerini ders aracı olarak kullanmanın duyuşsal davranış özelliklerini kazanmaya etkisi. *Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi*, s.15, 173-182.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.

Önder, A. (1999). *Yaşayarak öğrenme için eğitici drama*. İstanbul: Yeni Çizgi.

Saban, A . (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55(55), 459-496.

Sağlam, E , Genç, S . (2015). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4 (4)

Saka, A., Akdeniz, A.R. ve Enginar, İ. (2002). Biyoloji öğretiminde duyarlarımız konusunda çalışma yapraklarının geliştirilmesi ve uygulanması. V. Ulusal Fen Bilimleri ve

Matematik Eğitimi Kongresi, 16-18 Eylül, ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi, Ankara.

Sever, R. Mazman, F. Yalçınkaya, E. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde etkili bir öğretim yöntemi: dramatizasyon. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,13 1, 155-166.

Taşpınar, M. (2016). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri* (9. Baskı).Ankara: Edge.

Tan, Ş. (2006). *Öğretimi planlama ve değerlendirme* (10.Baskı), Ankara: Pegem.

Tozlu, N.(1992). Eğitim problemlerimiz üzerine düşünceler. Van: yüzüncü yıl üniversitesi, *Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları*,7.

Tezcan, R. (2019). *Sosyal bilgiler öğretiminde Kutadgu Bilig: Adalet, hak ve sorumluluk değerleri bakımından değerlendirme ve öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: insani erdemler-islami erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69.

Yeşilbursa, C, Sabancı, O. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünlerin kullanımına yönelik görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1,36, 19-33.

Yusuf Has Hacib. (2018). *Kutadgu bilig*. Çev: Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: Kabalcı.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yıldız, E. (2016). *Türkçe sözlük*. Karatay yay. Ankara.

Yılmaz, F, G., Bayraktar, H., Özden, M, K., Akpınar, M., Evin, Ö. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. İstanbul: Netbil.

Yararlanılan Sanal Kaynaklar

Yüksek Öğretim Kurulu: Etkileşim .(2019). Erişim adresi [;https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Programlari/Sosyal_Bilgileri_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf](https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Programlari/Sosyal_Bilgileri_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf)

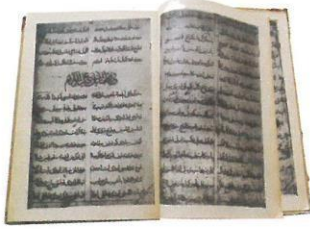
MEB Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: Etkileşim: (2019). Erişim adresi www.mufredat.meb.gov.tr.

EKLER

Karahanlılar Dönemi'nde kültürel alanda önemli çalışmalar olmuştur. Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânü lugâti't-Türk* adlı eserleri bu döneme aittir.

Kutadgu Bilig

Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* (Mutluluk Veren Bilgi) adlı kitabı, Türk-İslam Edebiyatı'na ait önemli eserlerdendir. Yazar, eserini 1070'te Karahanlı Hükümdarı Uluğ Kara Buğra Han'a sunmuştur. Bu eser ideal devlet idaresini öğretmek amacıyla yazılmıştır. Eserde dünya ve ahiret mutluluğu için nasıl bir yaşam sürülmesi gerektiği hakkında bilgi verilmiştir.

Görsel 2.29: Kutadgu Bilig

Dîvânü lugâti't-Türk

Kaşgarlı Mahmud tarafından Abbasi halifesine sunulan *Dîvânü lugâti't-Türk*, Araplara Türk dilini öğretmek amacıyla yazılmış önemli bir eserdir. Kitapta Bizans sınırından Çin sınırına kadar çeşitli Türk topluluklarının lehçelerinden örnekler verilmiştir. Türklerin yaşadığı coğrafyaya, ekonomisine, sosyal hayatına ve inançlarına ait önemli bilgiler içerir. Ayrıca Türk dünyasını gösteren bir harita bulunur.

Görsel 2.30: Türk Dünyası Hariti

Edib Ahmet Yükneki'nin *Atabetü'l Hakâyık*'ı ve Hoca Ahmed Yesevi'nin *Divân-ı Hikmet*'i Karahanlılar Dönemi'nin diğer önemli eserleridir.

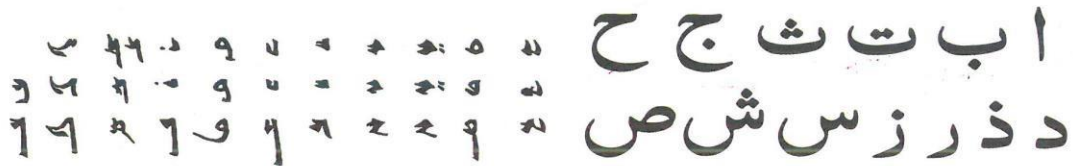
Sıra Sizde

Edib Ahmed Yükneki ve Hoca Ahmed Yesevi hakkında araştırma yaparak bu kişiler hakkında tanıtım kartı hazırlayınız.

Karahanlılar Dönemi'nde Uygur ve Arap alfabeleri kullanılmış, Türk-İslam edebiyatı oluşmuştur. Kur'an-ı Kerim Türkçeye çevrilmiştir. Sözlü kültürden yazılı kültüre, konargöçer yaşam tarzından yerleşik toplum düzenine geçişin hızlandığı bir dönem olmuştur.

Aşağıda Uygur ve Arap alfabesinden bazı örnekler verilmiştir.

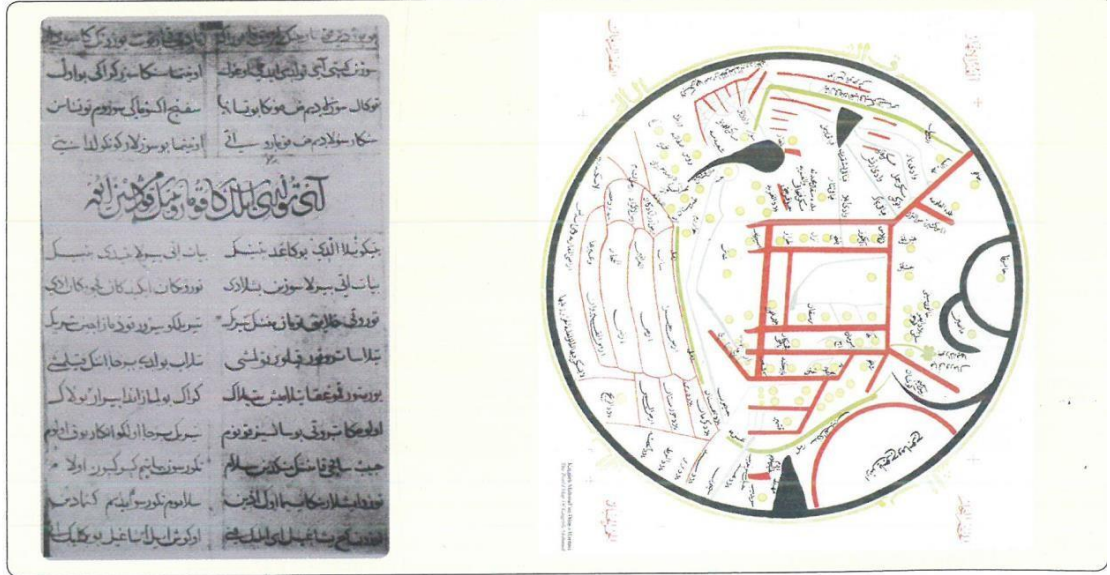
Gazneliler ve Selçuklular Dönemi'nde Arap alfabesi kullanılmıştır. Sarayda ve orduda Türkçe konuşulsa da devletin resmî yazışmalarında, bilim ve edebiyat alanında Farsça ve Arapça kullanılmıştır. Bunun sonucunda Arapça, Farsça ve Türkçe birbirlerini etkilemiştir.

Gazneliler ve Selçuklular Dönemi'nde farklı dillerin kullanılmasının nedenleri neler olabilir? Bu durum Türkçenin gelişimini nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

1.1. 2018 Sosyal Bilgiler ders kitabında *Kutadgu Bilig* hakkında verilen bilgi.

<i>Kutadgu Bilig</i>	→	<i>Yusuf Has Hacip</i>
<i>Divanı Lügatit Türk</i>	→	<i>Kaşgarlı Mahmut</i>
<i>Atabetül Hakayık</i>	→	<i>Edip Ahmet Yükneki</i>
<i>Divanı Hikmet</i>	→	<i>Hoca Ahmet Yesevi</i>

2.34: Türk-İslam Edebiyatının Eserlerinden Biri Olan Kutadgu Bilig'den Bir Sayfa

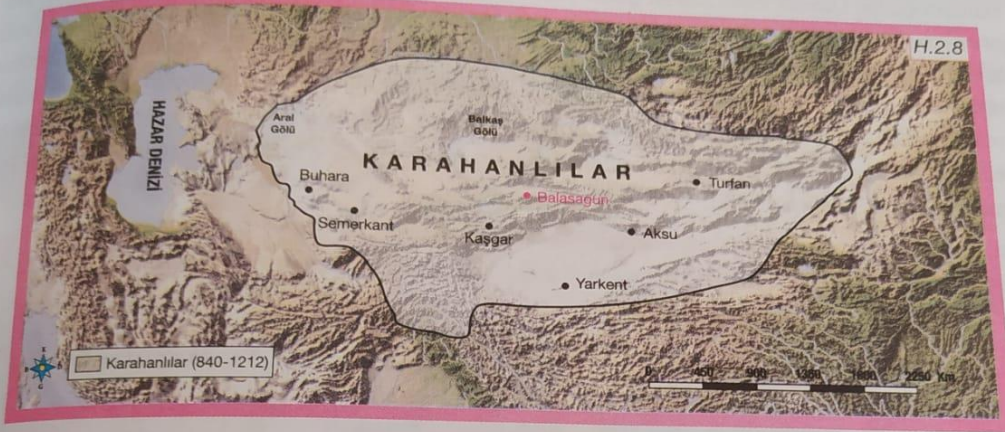
2.35: Türkçenin Bilinen İlk Sözlüğü Olan Divanı Lügatit Türk'te Yer Alan Dünya Haritası

1.2. 2019 Sosyal Bilgiler ders kitabında Kutadgu Bilig hakkında yer alan bilgiler.

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da yeni devletler kurmaya devam ettiler. Şimdi ilk Türk-İslam devletlerinden Karahanlıların ve Gaznelilerin siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerini inceleyelim.

Karahanlılar Devleti (840-1212)

Karahanlılar, Orta Asya'da kurulan ilk Türk-İslam devletiydi (Harita 2.8). Karluk, Yağma ve Çiğil gibi Türk boylarının bir araya gelmesiyle kuruldu. Devletin kurucusu Bilge Kül Kadir Han'dı. Satuk Buğra Han döneminde İslamiyet devletin resmî dini olarak kabul edildi. Bu gelişmeden sonra İslamiyet Türkler arasında hızla yayıldı.

Karahanlılar Devleti Haritası (840-1212)

Karahanlılar milliyetçi bir devlet özelliği taşımaktaydı. Türkçeyi resmî dil olarak kabul ettiler. Türk-İslam tarihindeki ilk medrese, ilk vakıf ve ilk posta teşkilatını kurdular. Ticaretin gelişmesi için Ribat adı verilen kervansarayları inşa ettiler.

Karahanlılar, Orta Asya Türk devletlerinde olduğu gibi yönetimde doğu ve batı olmak üzere ikili yönetim esasını benimsediler. Devlet işlerinin görüşüldüğü yer, İslamiyet'in kabulüyle beraber "divan" olarak adlandırıldı. Bu dönemde kültürel alanda önemli çalışmalar yapıldı. Edebiyat alanında ilk Türk-İslam eserleri Karahanlılar döneminde yazıldı. Kutadgu Bilig, Dîvânü lügâti't-Türk, Atabetül Hakayık ve Divan-ı Hikmet bunlara örnektir.

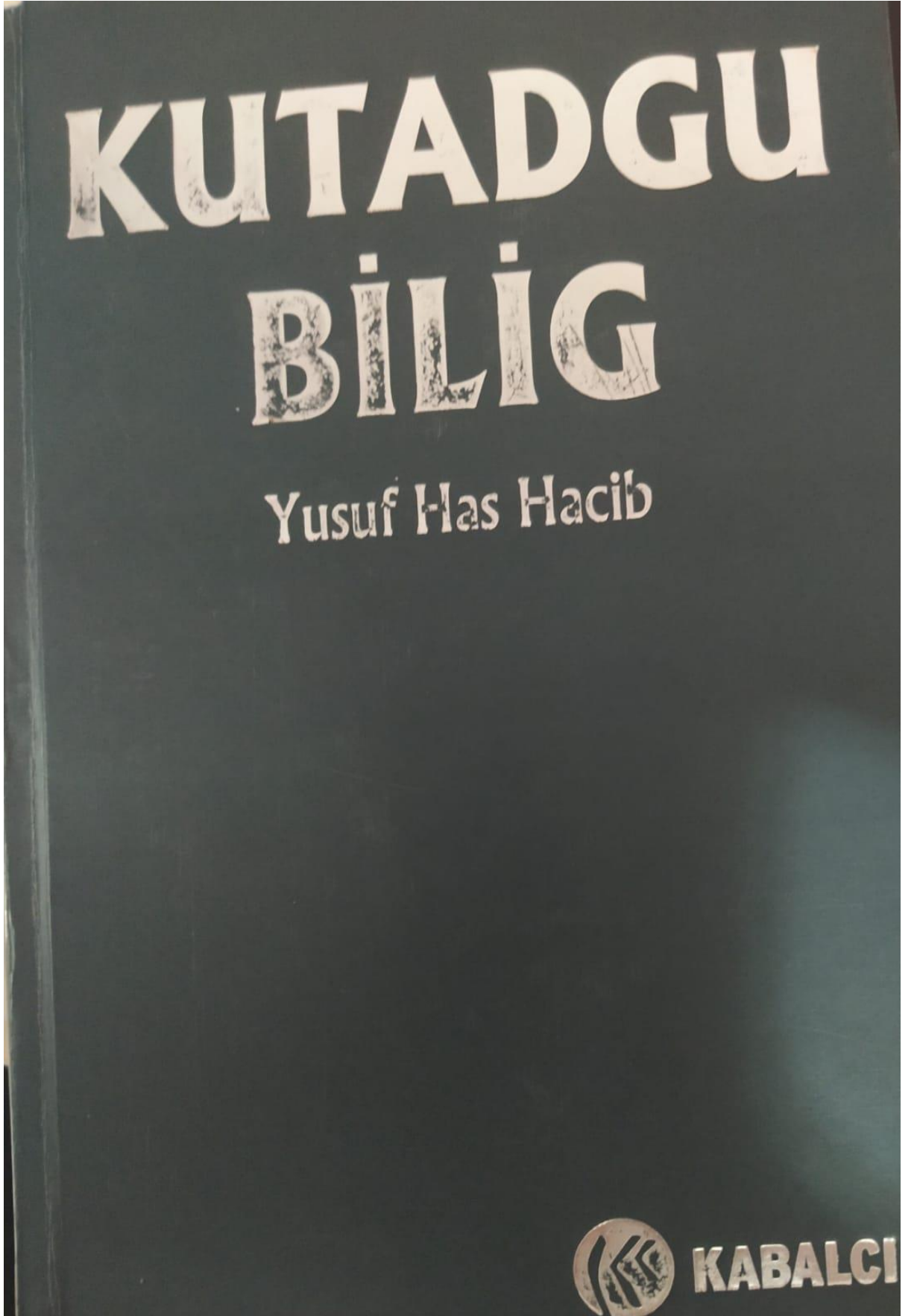
Kutadgu Bilig

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip (Görsel 2.11) tarafından Uygur alfabesiyle yazılmıştır. Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı örneğidir. Mutluluk veren bilgi anlamına gelmektedir. İdeal bir devlet yönetim sisteminin nasıl olması gerektiğini açıklayan öğretici bir eserdir.

Yusuf Has Hacip

1.3. 2020 Sosyal bilgiler ders kitabında Kutadgu Bilig hakkında yer alan bilgiler.

1.4. Kutadgu Bilig'in Reşit Rahmeti ARAT tarafından tıpkı basım çevirisi

KUTADGU BİLİĞ

YUSUF HAS HACİB

Çeviren: Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat

1.5.Kutadgu Bilig'in iç kapak sayfası